

Indiener: college van burgemeester en wethouders

Datum: 21 februari 2017

Portefeuillehouder(s): Ten Hagen

Portefeuille(s): Ten Hagen, Stolk

Contactpersoon: B. Verwijmeren

Tel.nr.: 8356

E-mailadres: verwijmeren.b@woerden.nl

Onderwerp: verhuur De Windhond

De raad besluit:

In te stemmen met het voornemen van het college om molen De Windhond te verhuren aan Stichting De Molen Draait Door.

Inleiding:

Op 19 januari 2016 heeft het college de raad een informatiebrief toegestuurd om aan te geven dat er onderzocht wordt welke toekomstscenario's er voor de molen zijn. Daarbij gelden een aantal uitgangspunten.

Vanwege het grote cultuurhistorische belang (zie bijlage) moet de molen behouden blijven, in goede staat, open voor publiek en regelmatig draaien. Daarnaast moet bekeken worden hoe de kosten voor de gemeente verminderd kunnen worden. Voor een goede afweging zijn gesprekken gevoerd met de molenaar, stichting De Molen Draait Door (DMDD), vertegenwoordigers van het Gilde en citymarketing.

Verkoop blijkt niet de kostenbesparing op te leveren die gedacht was. Blijft over: verhuur aan DMDD, aan derden of aan de molenaar. Verhuur aan DMDD blijkt het beste aan de uitgangspunten te voldoen.

De bevoegdheid van de raad komt voort uit de volgende wet- en/of regelgeving:

Artikel 147 Gemeentewet jo. artikel 108 Gemeentewet.

Beoogd effect:

Zo veel mogelijk ruimten van de molen toegankelijk houden voor zoveel mogelijk mensen.

Argumenten:

1. Verhuur aan DMDD geeft de beste kansen om de molen open en toegankelijk te houden. De vrijwilligers van DMDD hebben in de gesprekken laten zien dat ze ondernemend zijn en zo de molen een grotere rol in Woerden kunnen laten spelen. DMDD heeft tot doel de molen optimaal toegankelijk te houden. DMDD wil dat de molen kan worden gebruikt als bijvoorbeeld trouwlocatie of vergaderlocatie. DMDD is voornemens om eventueel benodigde fondsen te werven voor het opknappen van bepaalde delen van de molen. Hierdoor kan de voormalige woning worden onderverhuurd aan diverse partijen voor diverse activiteiten.

2. Verhuur aan derden als kantoor of zalenlocatie aan een vaste partij heeft het voordeel van zekere inkomsten, maar het nadeel is dat de toegankelijkheid in de verhuurde ruimtes er niet meer is.

3. Verhuur aan de molenaar heeft een aantal voordelen. Hij kent de molen door en door en kan bij calamiteiten snel de juiste maatregelen nemen. Het beeld dat een molenaar in de molen woont kan als een nostalgische kwaliteit gezien worden. Het nadeel is dat de kans bestaat dat de molen niet de openheid zal hebben die de gemeente nastreeft. Dat geldt voor de privé-vertrekken, maar de molenaar heeft aangegeven op zondag de molen niet open te stellen. Ervaringen uit het verleden, overigens met een andere molenaar, zijn niet bepalend voor de toekomst, maar leren ons wel welk risico er is. De molenaar die zowel woont als maalt, kan de molen makkelijk als eigen beschouwen en geleidelijk minder open staan voor andere belangen.

4. De financiële aspecten zijn niet doorslaggevend. Toegankelijkheid wel, evenals de cultuurhistorische en recreatieve waarde van dit erfgoed, o.a. te beleven door middel van rondleidingen door het Gilde.

Nadere toelichting:

1.1 Uit de directe omgeving van de Windhond zijn duidelijke signalen dat men voorstander is van bewoning van de molen. De indruk bestaat dat een van de belangrijkste redenen is dat omwonenden bang zijn voor overlast in de avonduren. Met DMDD zullen goede afspraken gemaakt moeten worden (bestemmingsplan, vergunningen), zodat deze overlast tot een minimum beperkt wordt.

1.2 Verhuur aan DMDD zal voor het erfgoed de beste keuze zijn. Door rondleidingen en andere bezoekers van de molen ontstaat een gezonde dynamiek. Tevens beoogt DMDD beschikbaarheid voor zoveel mogelijk inwoners t.b.v. bijvoorbeeld trouwplechtigheden, workshops, en dergelijke. Wegens de coördinerende rol van DMDD kan gezorgd worden voor een optimale communicatie tussen Het Gilde, de molenaar en eventuele onderhuurders.

1.3 De aanvankelijke huurprijs aan DMDD (50.000 euro) was niet reëel, die kon DMDD niet terugverdienen.

1.4 Optie verhuur aan DMDD maakt het mogelijk dat meerdere molenaars draaien, waardoor de molen vaker kan draaien.

2.1 Verhuur van voormalige molenwoning aan andere partij, marktconforme huurprijs

- voordeel: hoogste huuropbrengst, huurder kan eventueel zelf investeren in opknappen van het gehuurde.
- nadeel: ruimte exclusief beschikbaar voor huurder, dus niet meer beschikbaar voor andere partijen/activiteiten, meer commerciële dan maatschappelijke bestemming.

2.2 Verhuur van voormalige molenwoning aan de molenaar

- voordeel: voorkeursvariant van diverse omwonenden van de molen, er is altijd iemand aanwezig in de molen (althans 's nachts, overdag werkt de molenaar elders), het is weer zoals vroeger.
- nadeel: beperking van de toegankelijkheid vanwege privacy voor bewoner, zondagssluiting, groot deel van de molen niet meer beschikbaar voor activiteiten, laagste huuropbrengst

2.3 Bestaande situatie handhaven

- voordeel: molen draait, rondleiding blijven mogelijk, de gemeente kan volledig beschikken over de molen en is bij nieuwe ontwikkelingen niet gebonden aan (woning)huurbescherming.
- nadeel: er is minder dynamiek rondom de molen, een minder gevarieerd gebruik, geen investeringen in te verhuren ruimten, de gemeente dient zelf eventuele incidentele verhuur van de molen te coördineren en tevens zelf een goede communicatie en afstemming te bewaken tussen molenaar, Het Gilde, huurders en bezoekers van de molen.

Kantttekeningen:

n.v.t.

Financiën:

Totale kosten molen en molenshuur, inclusief onderhoud: 50.000 euro per jaar.
Huidige baten: 12.000 euro per jaar (verhuur bijgebouw/molenshuur)

Wat de verhuur aan stichting DMDD opbrengt is nog niet duidelijk. Als de raad instemt met het voornemen de Windhond aan stichting DMDD te verhuren, zal de stichting gevraagd worden met een concreet plan te komen op basis waarvan in overleg de huurprijs bepaald wordt

Dit heeft geen begrotingsconsequenties. De onderhoudskosten zijn opgenomen in de MeerjarenOnderhoudsPlanning.

Uitvoering:

Aan Stichting DMDD zal gevraagd worden om een plan uit te werken om de molen met de grootst mogelijke toegankelijkheid te behouden, rekening houdend met de eventuele overlast voor de omgeving. Er wordt een huurovereenkomst opgesteld en op basis van dit plan zal bekeken worden wat de huurprijs zal zijn. Het plan zal ter kennis van de raad gebracht worden.

Communicatie:

Omtrent het afsluiten van een nieuwe huurovereenkomst met Stichting DMDD zal de pers geïnformeerd worden.

Samenhang met eerdere besluitvorming:

13A.00637 (reddingsplan Stichting De Molen Draait Door)
15R.00784 (stand van zaken)
16A.00037 (toekomstscenario's De Windhond)
16A.01165 (exploitatie De Windhond)

Bijlagen:

- bouwhistorisch onderzoek (Corsa 17.001846)

De indiener: college van burgemeester en wethouders

De secretaris

De burgemeester

drs. M.H.J. van Kruijsbergen
MBA

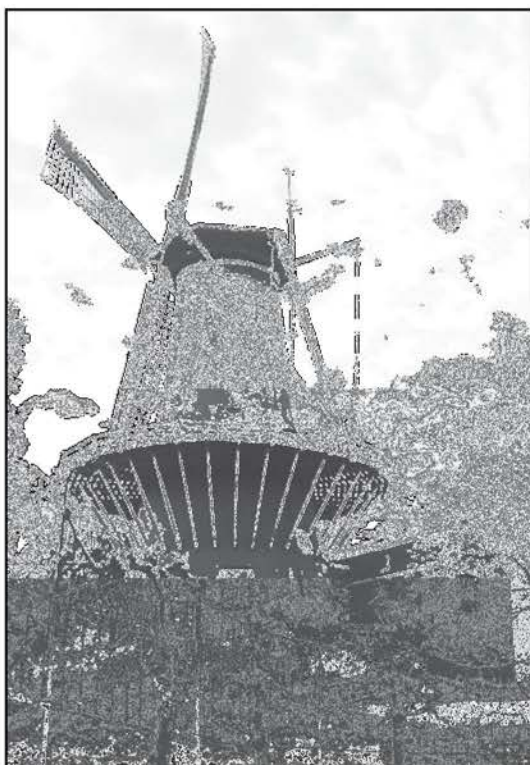
V.J.H. Molkenboer

RAPPORTAGE BOUWHISTORISCHE VERKENNING

Korenmolen “De Windhond” te Woerden

Datum rapport: 21 mei 2014
Datum opname en foto 's: 23 april 2014

Opdrachtgever: Gemeente Woerden
Auteur: ir. M.M. Romp

Inhoud

1. INLEIDING	4
2. SAMENVATTINGEN.....	6
3. BOUWHISTORIE EN GEBRUIKSGESCHIEDENIS.....	9
4. BESCHRIJVING VAN DE BOUWDELEN	32
5. WAARDESTELLINGEN.....	63
6. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	69
7. BRONVERMELDING	71

COLOFON

GEGEVENS OBJECT

Naam:

Molen "De Windhond"

Adres:

Wilhelminaweg 1

Postcode en plaats:

3441 XB Woerden

Kadastrale aanduiding:

Sectie C, nr.1273

Bouwjaar:

1755

Eigenaar:

Gemeente Woerden

Rijksmonumentnummer:

39309

Categorieën

Hoofd: Boerderij, molen, bedrijf

Sub: Industrie- en poldermolen

GEGEVENS OPDRACHT

Opdrachtgever:

Stichting De molen draait door

Contactpersoon:

Tjerk Jelluma

Inspectiedatum:

23 april 2014

Datum foto's:

23 april 2014 en 6 december 2011

1. INLEIDING

Molen "De Windhond" is een stellingkorenmolen in Woerden. De molen staat op de oude stadswal. De molen siert samen met de kerk de skyline van Woerden. De molen is in 1755 gebouwd door het echtpaar Jan Wellen en Catherina Kellink. Hierna volgen vele particuliere eigenaren. Gedurende honderd jaar was de molen eigendom van de familie Van Hoogendoorn. Uiteindelijk werd de molen in 1977 verkocht aan de gemeente Woerden.

In 1877 werd er een stoommachine geplaatst, zodat er ook bij windstilte gemalen kon worden. Deze stoommachine werd vervangen voor een gasmotor. Op dit moment wordt er op de wind gemalen met de molen.

Op een ruim perceel staat de molen met de aangebouwde schuur. De paden waar paard en wagen ooit omhoog reden om het meel op te halen en weg te brengen zijn nog steeds aanwezig. Het perceel is goed onderhouden en wordt gekenmerkt door verschillende bomen en hagen. Naast de molenromp en de schuur staat er nog een ander bouwvolume. Dit bouwvolume is in gebruik geweest als paardenstal en voor de opslag van de molen producten.

De molen is sinds 1861 altijd bewoond geweest. Sinds 2011 is de heer Van Krieken, de laatste molenaar annex bewoner, verhuisd en is de molen leeg komen te staan. De gemeente is toen opzoek gegaan naar een oplossing voor het voortbestaan van de molen. Er is besloten om de molen te verhuren aan een stichting. Deze stichting "De molen draait door" genaamd, werd in het leven geroepen door vijf ondernemers uit Woerden. In juli 2013 kregen ze de sleutels overhandigt en huurt 'de molen draait door' de molen en de bijgebouwen. Daarnaast is sinds oktober 2011 Karel Dolman op de molen als interim molenaar en laat de molen draaien en malen.

"De vijf ondernemers willen zich volgens de gemeente inzetten voor een duurzame toekomst van de molen. Ze willen de molen toegankelijk en draaiend houden, meer met de museumfunctie doen en toewerken naar lagere exploitatiekosten voor de gemeente." (het RTV Utrecht nieuws, 08-07-2013)

De stichting is op zoek naar een nieuwe bestemming. Een bestemming die kan bijdragen aan de kosten van het onderhoud van de molen. De 'paardenstal' is al in gebruik als vergader-/ evenementenlocatie. Voor de herbestemming van de molen is het erg belangrijk dat de monumentale waarde van de molen en bijgebouwen in kaart worden gebracht. Hiervoor is het nodig om een de bouwdelen te inventariseren en daaruit aan de hand van de richtlijnen van de RCE de waardes te bepalen.

De stichting De Molen Draait Door heeft Erfgoed Advies Groen BV opdracht gegeven voor het maken van een bouwhistorische verkenning.

Voor deze bouwhistorische verkenning is de molen geïnspecteerd. Hierbij zijn de verschillende bouwdelen geïnventariseerd. Tevens is er archiefonderzoek gedaan naar deze molen. De gevonden informatie is samengevoegd en daaruit waardestellingen geformuleerd.

Bij deze verkenning is de aangebouwde schuur meegenomen en de paardenstal wordt globaler behandeld. De molen zelf is voornamelijk geïnventariseerd tot de stelling. Over de bouwdelen boven de stelling zijn enkel een aantal benoemingswaardige elementen beschreven. De focus van dit onderzoek ligt op de romp aan de buitenzijde, de begane grond, de slaapvertrekken en de eerste zolder. Daarnaast is er extra aandacht besteedt aan de beplanting op het perceel.

In de rapportage hoofdstuk 3 zijn de bevindingen vanuit het archiefonderzoek gedocumenteerd. Het gaat hierbij voornamelijk om de bouwhistorie en de gebruiksgeschiedenis. Dit hoofdstuk is geschreven door A.N. Gosliga. In hoofdstuk 4 zijn de verschillenden bouwonderdelen geanalyseerd en beschreven. Met de bevindingen van hoofdstuk 3 en 4 zijn in hoofdstuk 5 de monumentale waardes geformuleerd. Het rapport is afgesloten met de conclusies en aanbevelingen.

2. SAMENVATTINGEN

2.1 Samenvatting bouwhistorie en gebruiksgeschiedenis

Korenmolen "De Windhond" te Woerden werd in 1755 gebouwd door het echtpaar Jan Welle en Catherina Kellink, zoals de stichtingssteen in de romp aangeeft. De stenen stellingmolen verving een houten standermolen, waarvan voorgangers, al sinds de vijftiende eeuw, op deze plek op de stadswal stonden. Aan de voet van het bastion stond een paardenstalling. Tot 1861 hoorde het hoekhuis tegenover de molen (oude kadastrale nrs. C 404 en C 405), waar een woning en broodbakkerij in gevestigd waren, ook tot het bezit van de molenaar. Tot in de twintigste eeuw is de molen altijd particulier eigendom geweest. Niet alle eigenaren maalden echter zelf met de molen.

Welle verkocht de molen in 1762 aan Peter van Weerdt, vermoedelijk een neef. Wanneer Van Weerdt in 1797 overlijdt, beheert zijn weduwe Anna Blommenstein de molen nog 13 jaar. In 1810 verkoopt zij "De Windhond" aan haar schoonzoon, Johannes van Rossum. Deze bemaalt de molen niet zelf, maar verhuurt de molen.

In 1828 verkoopt hij "De Windhond" aan molenaar Nicolaas Hulstijn. In 1851 wordt diens schoonzoon Adrianus Vroeg de volgende eigenaar. In 1861 laat Vroeg de molen en andere bezittingen te Woerden publiek veilen. Bij deze gelegenheid koopt molenaar Willem Ooms "De Windhond". Op dat moment worden woonhuis en molen van elkaar gescheiden. Waarschijnlijk is Ooms de eerste bewoner van de molen. De familie Ooms blijft niet lang op de molen.

Wanneer Willem Ooms in 1876 overlijdt, verkopen zijn erfgenamen de molen op 19 september 1867 aan zijn weduwe, Hendrikje van Tiel. Wanneer Hendrikje zelf overlijdt in 1875, wordt haar zoon uit haar eerste huwelijk, Arie van Vegten, de nieuwe eigenaar. Het volgende jaar doet hij de molen alweer van de hand. Op 1 maart 1876 koopt Jan J. Hoogendoorn (1827-1908) "De Windhond". De molen zal daarop een eeuw lang in bezit blijven van de familie Hoogendoorn. Zij zijn de eersten die weer wijzigingen aan de gebouwen uitvoeren. In 1877 wordt er een machinegebouw aan de molen gebouwd ten behoeve van de plaatsing van een stoommachine. De paardenstal is waarschijnlijk in dezelfde tijd vervangen door een nieuw, stenen gebouw.

In 1901 wordt de stoommachine vervangen door een Crossley gasmotor. In 1977 koopt de gemeente Woerden de molen aan, om deze te behouden voor de toekomst. De molen is daarop in twee fasen gerestaureerd, in 1977-1979 en van 1983-1986.

2.2 Samenvatting beschrijving bouwdelen

De molen staat op een voormalig bastion van de vestingstad Woerden. De molen heeft een aanbouw in de vorm van een maalderijgebouw. Aan de voet van het bastion staat een paardenstal. De molen begon als stellingkorenmolen en heeft ook als pelmolen gefunctioneerd. Later werd er ook gemalen in de stoomschuur. De stoommachine in 1901 is vervangen voor een Crossley gasmotor.

Tussen de bebouwing is het perceel ingericht met beplantingen aan de hand van een ontwerp uit 1984. Een aantal bomen waren al geplant voor 1984 en werden geïmporteerd in het ontwerp. Op veel plaatsen werd de bodem bedekt met klimop. De bomen zijn tussen de 25 en 100 jaar oud. Tussen het groen staat de zwarte molen. De romp heeft altijd donkere kleuren gekend. Deze kleuren variëren van grijs tot zwart.

Er zijn twee inrijpoorten aanwezig. Deze poorten en de tussengelegen gang liggen niet centraal in de molen. De westelijke poort is, rond 1877, bij de aanbouw tussen de molen en de schuur aangepast. In de gevel zitten op de begane grond nog twee schuiframen. Deze schuiframen behoren bij de woning en zijn rond 1861 geplaatst. Het is niet duidelijk of toen gelijk de twee kozijnen uitkomend op de slaapvertrekken zijn geplaatst. De overige zolders krijgen licht uit vensters, die nog de verschijningsvorm en hang- en sluitwerk uit de bouwtijd hebben. De molenromp heeft nog een opening in de gevel. Deze opening zit tussen de 1ste zolder en de zolder van de schuur. Deze opening is gemaakt toen de schuur werd gebouwd en is in 1984 groter gemaakt.

De kap is in 1977 grondig gerestaureerd. Hierbij is vrijwel de gehele kap vervangen. In 2004 werd gevlucht vervangen.

Het gaande werk dateert vermoedelijk nog grotendeels uit de bouwtijd. De balklagen zijn tijdens restauraties hersteld met epoxyhars of een sleutelstuk. Een aantal balken zijn hergebruikt en afkomstig van een andere molen. Dit betreft een aantal balken uit een standerdmolen, maar ook om een stuk houten roe die een vloer ondersteund.

De tweede zolder bestaat uit een balklaag, waaronder pelkisten zijn aangebracht. Deze balken hebben lassen van azobé aan de kopse kanten en zijn tevens voorzien van sleutelstukken.

Onder de eerste zolder is een tussenvloer geplaatst. Deze vloeren zijn, evenals de balklaag van de eerste zolder, in 1984 vervangen. Hierbij zijn enige vloerbalken hergebruikt. Beide vloeren zijn toen verhoogd.

In 1861 is men in de molen gaan wonen. Hiervoor is de bovengenoemde balklaag aangebracht en er is centraal in de molen een muur geplaatst.

De woning had meerdere bedsteden. Op dit moment heeft de molen nog een schoorsteen die uit de bouwtijd van de woning komt en een bedstede die naar alle waarschijnlijkheid ook uit die tijd dateert. De waterput is waarschijnlijk aangelegd voor de woning. In 1984 is de woning grondig gerenoveerd.

De centrale wand is bij deze gelegenheid vernieuwd en op de begane grond een tussenwand in de molengang geplaatst met een trap naar de verdieping. Op de verdieping zijn eveneens diverse werkzaamheden uitgevoerd.

De deuren op de begane grond, die uitkomen op de molengang en de daar boven geplaatste deur van de slaapverdieping stammen alleen nog uit de bouwtijd van de woning.

Tegen de molen is in 1877 een schuur gebouwd. De schuur heeft verschillende transformaties ondergaan.

Zo is er in 1901 een gasmotor geplaatst. Hierbij verdween de schoorsteen van de voordien aanwezige stoommachine. De zijgevel kreeg een ander kozijn. Met het plaatsen van de gasmotor is waarschijnlijk ook de indeling van de ruimte veranderd. De maalstoelen zijn verplaatst en er is een hokje om de gasmotor gebouwd. De vloer is tijdens de renovatie in 1984 voor het grootste deel vervangen. De verwijderde balken zijn op maat gezaagd en gebruikt voor de verdiepingsvloer van de slaapvertrekken.

Aan de rand van het perceel staat de paardenstal, die rond dezelfde tijd is gebouwd, als de maalderijgebouw. Dit is een rijkelijk versierd gebouw, met voor een deel, dezelfde type kozijnen zoals die in de maalderijgebouw aanwezig zijn.

2.3 Samenvatting waardestellingen

Het betreft een waardevolle molen op de stadswal in het hart van Woerden. Deze korenmolen is vele jaren bewoond geweest, wat de zeldzaamheidswaarde verhoogd. De combinatie van een molen met de maalderijgebouw en de paardenstal heeft een hoge ensemblewaarde.

Deze bebouwingen zijn representatief voor de tijdgeest van de ontwikkeling van de molen en het molenerf. Op het molenerf staan verschillende bomen. Een aantal van deze bomen hebben een beeldbepalende of een cultuurhistorische waarde.

De molenromp is van hoge monumentale waarde. De vensters in de romp zijn van positieve waarde. De vensters zijn niet erg oud, maar wel essentiële waarde voor het aanzicht en herkenbaarheid van de woning.

Van het interieur van de molen is tot de stelling c.q. stellingzolder de waarde bepaald. De zoldervloer van de 2de zolder is van hoge waarde. Deze balklaag heeft eronder nog een aantal balken waarop, voor een bepaalde tijd, pelstenen hebben gelegen. Deze balken zijn ook van hoge monumentale waarde.

De vloerbalken van de slaapzolder en 1ste zolder zijn van indifferente waarde.

De middenwand en de keukenwand op de begane grond hebben een positieve waarde vanwege de locatie. Dit geldt ook voor de slaapkamerwand op de verdieping. De overige wanden in de molen zijn er pas later in gezet en hebben een indifferente waarde. In de centrale wand zitten verschillende deuren. Twee van deze deuren zaten in de wand voor de renovatie van 1984. Deze deuren hebben een hoge monumentale waarde. De overige deuren zijn van indifferente waarde.

Voor de woning is in der tijd een schoorsteen aangebracht. Deze schoorsteen heeft een hoge monumentale waarde aangezien er een grote zeldzaamheid is van schoorstenen in korenmolens.

De bedstede is van hoge monumentale waarde door zijn gaafheid.

De maalderijgebouw heeft een balklaag die in 1984 is vernieuwd. In de ruimte zijn twee sanitaire voorzieningen geplaatst. Deze wanden en de vloer zijn van indifferente waarde. In de maalderijgebouw staat een van tweedehands materiaal gebouwd hok. Dit hok heeft een hoge waarde.

De schuur is gebouwd naar aanleiding van de benodigde stoommachine. De stoommachine is vervangen door een gasmotor. De gasmotor heeft een hoge monumentale waarde door zijn zeldzaamheid.

De maalstoel is ouder dan de gasmotor en zijn nog aangedreven door de stoommachine. De maalstoel, inclusief de maalstenen, steenkuipen, aandrijvingen en het bijbehorende luiwerk heeft een hoge monumentale waarde vanwege de gaafheid, de hoge zeldzaamheid en de ouderdom.

3. BOUWHISTORIE EN GEBRUIKSGESCHIEDENIS

3. Archiefonderzoek:

In dit hoofdstuk wordt verslag gedaan van het verkennend archiefonderzoek, verricht voor de bouwhistorische verkenning naar molen "De Windhond" te Woerden. Dit onderzoek werd uitgevoerd door A.N. Gosliga Kunsthistorisch onderzoek te Uitgeest in opdracht van Erfgoed Advies Groen BV.

3.1 Verantwoording archiefonderzoek:

De geschiedenis van molen "De Windhond" werd eerder onderzocht en vastgelegd in een gelijknamige folder uitgegeven door het Streekarchief Rijnstreek Woerden.¹ Bij dit onderzoek was het doel om tot een waardestelling te komen van een deel van de huidige molen en de bijgebouwen. Daarom ligt de focus van dit onderzoek op de bouwperiode (1755) en de daarop volgende veranderingen, en is de periode vóór 1755 niet opnieuw onderzocht.

In eerste instantie is een literatuuronderzoek uitgevoerd. Naar primaire bronnen (Kadaster, DTB, Notarieel archief, bouw- en Hinderwetvergunningen, archief van Stad en Gemeentebestuur Woerden) is gezocht in het Regionaal Archief Rijnstreek te Woerden, en in het archief van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed te Amersfoort. Kadastergegevens van Woerden zijn niet digitaal beschikbaar of aanwezig in het archief. Voor het Kadasteronderzoek is daarom gebruik gemaakt van de gegevens op Watwaswaar.nl en de twee aanwezige supplementaire tafels in het RHC Rijnstreek. De gevonden gegevens zijn verder aangevuld met een kort onderzoek naar historisch beeldmateriaal. Hieronder volgt een verslag van de bevindingen.

In paragraaf 3.3 worden aanbevelingen gedaan voor eventueel nader onderzoek.

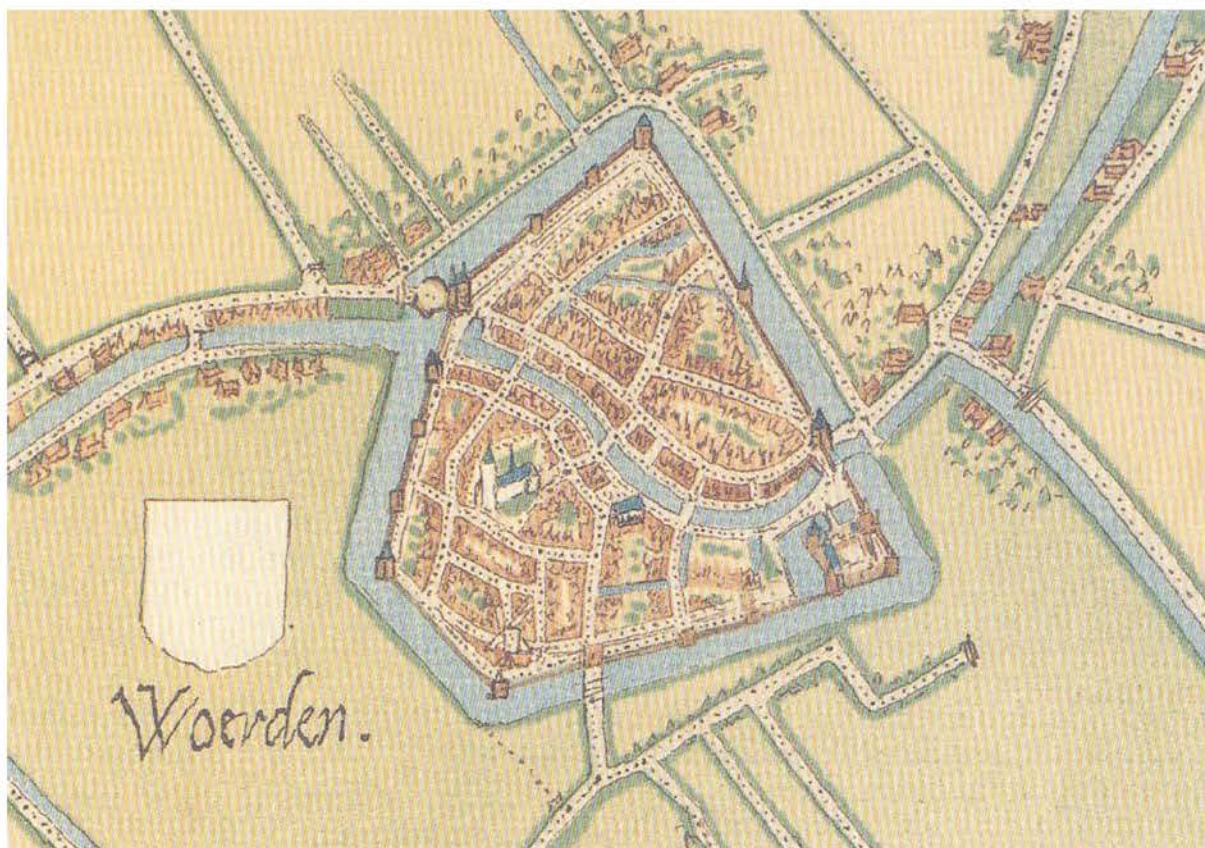
3.2 Historie van de molen op basis van de archiefbescheiden

3.2.1 De historie van de molen vóór 1755

“De Windhond” was niet de eerste molen op de stadswal van Woerden. Tussen 1372-1390 sticht een zekere Jan Aelman een houten standaardkorenmolen op de stadswal. Na diens overlijden komt de molen in beheer bij de rentmeester van het Land van Woerden, die de molen jaarlijks verpacht. In 1498 geeft de graaf van Holland de in het rechtsgebied van de stad Woerden aanwezige wind- en rosmolens [molens aangedreven door een paard] in erfpacht aan het stadsbestuur. Waarschijnlijk wilde Woerden hiermee de inkomsten verhogen, want de molens werden vervolgens door de stad verpacht. Gegevens over deze vroege molens zijn dan ook te vinden in de verschillende stadsrekeningen. In 1514 verklaarden burgemeesters echter dat de pachtsom nauwelijks de kosten van erfpacht en reparatie dekte.ⁱⁱ Toch wordt de molen in 1570 vervangen door een nieuwe stedelijke standerdmolen.ⁱⁱⁱ

De stedelijke standerdmolen komt op alle stadsplattegronden voor, voor het eerst in 1550. [afb. 1-2] Op de kaart van Blaue uit 1649 is te zien dat er een tweede standerdmolen bij is gekomen. Deze werd in 1588 gebouwd door een molenaar die eerste de stedelijke windmolen pachtte, maar nu voor zichzelf was begonnen. In dit jaar betaalt hij namelijk voor het eerst het windgeld. Het bolwerk was een gunstige plaats om een molen te bouwen, die daar door de hoogte meer wind ving.

Pas in 1642 besluit de stad de stedelijke windmolen te verkopen. De nieuwe eigenaar wordt de molenaar die de molen tot dan toe pachtte, voor f 2500. Vanaf dat moment blijft de molen in particulier eigendom, tot de gemeente Woerden meer dan drie eeuwen later de molen terugkoopt.^{iv} In 1707 wordt een van de twee standerdmolens gesloopt: twee korenmolens was blijkbaar toch teveel voor de stad. Gezien de locatie op de plattegronden betreft dit waarschijnlijk de laatst gebouwde molen, en blijft de voorganger van “De Windhond” overeind. De molen wordt in 1742 vrijgesteld van verponding (grondbelasting).^v Mogelijk heeft dit ermee te maken, dat de twee eigenaren van de molen, molenaars Jan van Tol en David Jongebroer, kort na elkaar zijn overleden. Hun weduwen hebben nu de keuze om het bedrijf voort te zetten ofwel te verkopen.

1. Jacob van Deventer, kaart van Woerden in 1550, met een standerdmolen op de stadswal onderin.

2. Kaart van Woerden in: J. Blaeu, *Novum Ac Magnum Theatrum Urbium Belgicae Liberae Ac Foederatae*, Amsterdam 1649. Op de vernieuwde stadswallen zijn nu twee standerdmolens zichtbaar.

3.2.2 1755-1762: Jan Welle en Catherina Kelling

De weduwen van Jan van Tol en David Jongebroer kiezen ervoor de molen te verkopen. Het echtpaar Jan Welle en Catharina Kellens wordt de nieuwe eigenaar. Volgens de literatuur is Jan Welle in 1707 geboren te Bergambacht als zoon van mr. Pieter Welle. Hij zou in 1742 via Gouderak naar Woerden zijn gekomen.^{vi} De familie Kellen is afkomstig uit Bilzen in Belgisch Limburg.^{vii} Op 1 november 1742 kochten zij de helft van de molen van Barbara Heinsius, weduwe van Jan van Tol: '[...] de helfte in een windkoornmolen staande ende gelegen op de walle deser stede met alle sijn ap en dependentie, als van zeijlen, steenen, billen, touwen, reepen, paard, wagen, etc., mitsgaders nog de helfte in een stalletje staande bij de gem.[elde] wal gelijk ook de helfte in een huys en erve staande binnen dese stad aan de Haverstraat[...].^{viii} Op dit huis zit nog een 'Honthorst pacht' van vijf stuivers. Dit wil zeggen dat er aan de houder van het leen Honthorst jaarlijks vijf stuivers moest worden betaald. Daarnaast was het gehele bezit belast met een hypotheek van f 2500, afgesloten op 1 oktober 1718 te Woerden bij Neeltje Schuijt, weduwe van Jan van Puffelen. Het echtpaar betaalt voor deze helft f 3950,-. Daarboven lossen zij f 1250, - aan schuld af. De andere helft, nog in gezamenlijk bezit bij Petronella van Aarssen en Adrianus Lomeijer, als weduwe en schoonzoon van molenaar David Jongebroer, wordt hun eigendom op 23 mei 1743. Zij

betaalden hiervoor eenzelfde bedrag, plus nog f 2700,- in contanten. In totaal legden zij dus f 13.000, - neer voor de molen en het woonhuis. Om dit te kunnen betalen, leenden zij f 2500, - bij een zekere Bartholomeus Verhoek. Twee jaar later beklagt Jan Welle zich er bij het Stadsgerecht van Woerden over dat er illegale graanhandelaren actief zijn in Woerden. De stad antwoordt dat zij er alles aan doen om dit tegen te gaan, maar verlenen Welle ook toestemming om tegen deze handelaren te procederen.^{ix}

Boven de deur in "De Windhond" is een stichtingssteen te vinden, die vermeldt: 'Gestigt Door Ian Wellen en Katrina Kellink A. 1755'.^x [afb. 3] Dit jaartal staat ook op de baard. In 1755 heeft het echtpaar Welle-Kellens de houten standermolen vervangen door een stenen stellingmolen. Waarschijnlijk was de toestand van de standermolen slecht. Op 5 december 1755 sluiten Jan Welle en Catharina Kellens een nieuwe hypotheek af op hun bezit bij Bartholomeus Verhoek, nu ter waarde van f 6500, -. We mogen aannemen dat dit het benodigde bedrag voor de herbouw van de molen is. Mogelijk wordt daarbij ook het stalletje vervangen door een nieuw gebouw, omdat voortaan van een stal gesproken wordt. Verdere gegevens over de bouw zelf zijn niet bekend. De notariële archieven van Woerden leverden geen aanbesteding of overeenkomst voor de bouw op, en ook een advertentie in die richting werd niet gevonden. Ook de (onvolledig bewaard gebleven) archieven van het stadsbestuur geven geen verdere aanwijzingen.^{xi} Het enige wat zeker is, is dat Jan Welle het windgeld voor 1755 gewoon betaalt.^{xii}

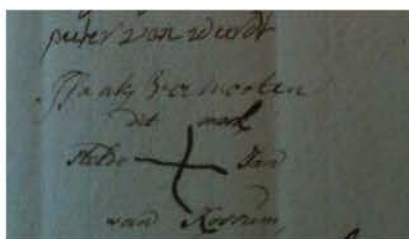

3. Stichtingssteen in de romp van de molen.

Het echtpaar Welle-Kellens bleef kinderloos. Wanneer Catherina overlijdt, erven Elisabeth en Anna Francisca Kellens – waarschijnlijk haar zusters - de helft van de bezittingen. Op 26 april 1762 draagt Jan Welle zijn helft van de molen over aan Peter van Weert^{xiii}, die via zijn moeder Elisabeth Kellens verwant is aan Catharina Kellens. Waarschijnlijk is hij een neef. Peter wordt eigenaar van de helft van de 'steene wind koornmolen, met de seijle, touwen, steenen en verdere gereedschappen en daarbij behorende, staande op de stadt walle alhier', evenals van de helft van de 'stalle' staande bij de molen, en de helft van het huis met erf en tuin in de Haverstraat.^{xiv} Hij betaalt daarvoor f 8500, -. Voor de molen moest per jaar f 12,- windgeld betaald worden. Op 16 september van dat jaar wordt hij ook eigenaar van de andere helft, het eigendom van zijn moeder en Anna Francisca Kellens, voor nog eens f 8500,-.^{xv}

3.2.3 1762-1828: Pieter van Weert en Johannes van Rossum

Peter van Weert – zoals hij zijn naam zelf schrijft [afb.4] – is in Reek geboren als zoon van Willem van Weert en Elisabeth Kellens.^{xvi} Aangezien zijn moeder in 1724 hertrouwt met Anthonius Phillipaers, moet zijn geboortedatum vóór dat jaar gezocht worden.^{xvii} In 1756 komt Van Weert vanuit Bilzen naar Woerden, en mogelijk is hij vanaf dit jaar al op de molen werkzaam. In 1762 koopt hij zoals gezegd "De Windhond". Op 17 september 1762 bekend Van Weert nog f 300, - schuldig te zijn aan zijn moeder, Elisabeth Kellens, en aan Anna Francisca Kellens, als enige erfgenamen van Catharina Kellens.^{xviii} Een zeker Jan van Rossum treedt op als getuige, mogelijk verwant aan Van Weerts schoonzoon en latere eigenaar van de molen, Johannes van Rossum.

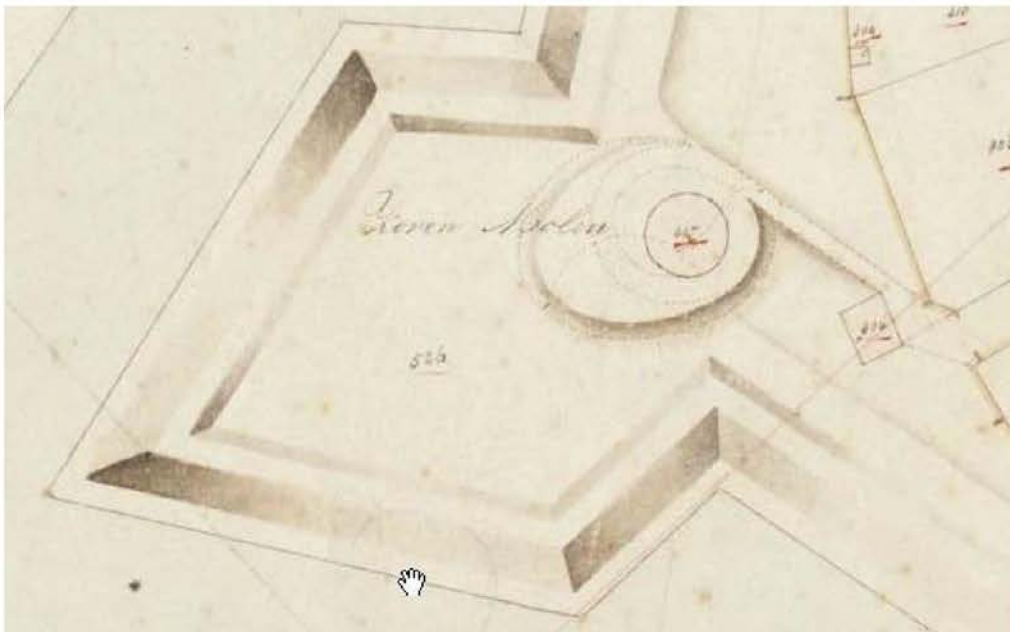
4. Handtekening van 'Peeter van Weert' en merk van Jan van Rossum, die blijkbaar niet schrijven kon. Akte RHCR, W054, inv.nr. 62, nr. 12, 17 september 1762; nr. 30, nr. 31, nr. 34, 12 maart 1810.

Peter van Weert zal maar liefst 35 jaar met de molen draaien, voordat hij in 1797 overlijdt. Daarna beheert zijn weduwe, Anna Blommestein, de molen nog 13 jaar.^{xix} In 1810 verkoopt zij de molen aan haar schoonzoon, Johannes van Rossum voor f14.000, -. In de koop inbegrepen zijn 'eene steenen koren molen, staande op ene der bolwerken dezer stad en wel ten zuiden met een paardestalling beneden den wal waarop de molen staat, in de verpondingen gedeseigneerd nr. 385, voorts een huis en tuin, staande en gelegen in de Haverstraat, strekkende voor van gemelde staat, tot achter aan de zoogenaamde Molenstraat, belendende aan de eene zijde een stadswal, en aan de andere zijde, de eigendommen van Klaas Pelt, en Pieter Casper van Brakel, verpondingsregister nr. 290. En eindelijk 1 morgen, 200 roeden lands, liggende op het Middelland onder de Poortenge der Stad'. De verkoopster leverde verder nog 'een en andere benodigdheden en gereedschappen voor meer dan een half jaar'. Dezelfde dag koopt Johannes van Rossum van Jan Paling Ariesz. een huis met erf, 'geappropriëerd tot twee huizingen', in de Lange Groenedaal (C 325) voor f 400, -. Van Rossum is molenaar in de gemeente Vrijenban te Delft.^{xx} Hij bemaalt "De Windhond" niet zelf, maar verhuurt deze, eerst aan Cornelis Pieter van Rhijn uit Dordrecht (tot 1823) en daarna aan Hendrik de Raadt (tot 1828).^{xxi}

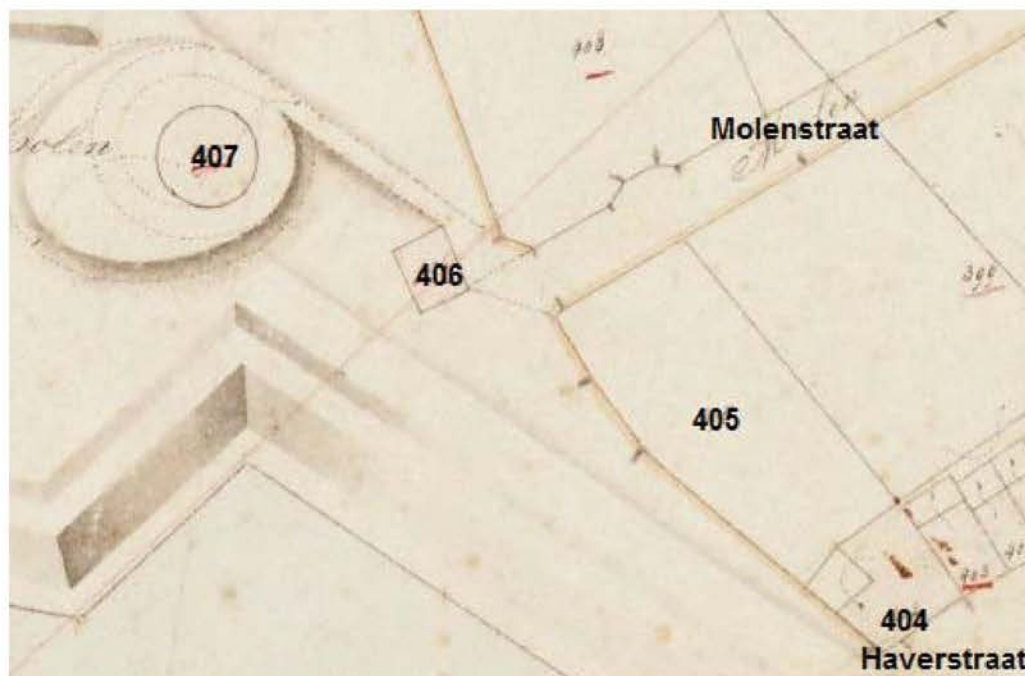
3.2.4 1828-1861: Nicolaas Hulstijn en Adrianus Vroeg

Op 15 december 1828 verklaart Johannes van Rossum, mede namens zijn vrouw Jacoba van Waard, dat hij de molen, paardenstal, land en het huis in de Haverstraat (Lange Groenendaal) verkocht heeft aan Nicolaas Hulstijn, korenmolenaar uit Loenen, voor f 14.000, -. ^{xxii} Met de invoering van het kadaster in 1810 heeft de molen het nummer 320 gekregen, en de paardenstalling 319. Dit verandert al gauw in nummer 407 voor de molen en 406 voor de stal. Het huis krijgt de nummer 404-405. [afb. 5-6]

Hulstijn overlijdt in 1849. De molen wordt overgenomen door zijn dochter Judith, die getrouwd is met molenaar Adrianus Marinus Vroeg (1822-1912) uit Naaldwijk. In 1851 overlijdt ook Judith en wordt Adrianus de enige eigenaar. ^{xxiii} Hij blijft tot 1861 in Woerden. In dat jaar laat hij "De Windhond" per opbod veilen en vertrekt in december naar Delft. [afb. 7]

5. "De Windhond" (407), paardenstal (406) en stadswal (526) op een kadasterkaart van ca. 1830.

6. Het huis met erf en tuin in de Haverstraat (404 en 405) op de kadasterkaart uit ca. 1830.

 * * Men is voornemens om op Woensdag den 11. September 1861, des voormiddags ten Elf ure, in de Herberg het dorstige Hert, bewoond door A. J. Coerman te **Woerden**, ten overstaan van den aldaar residerenden Notaris S. LAGERWEIJ, in het openbaar te doen veilen en verkoopen:

No. 1. Eene kapitale, hechte en sterke WINDKOREN- en PELMOLEN, met de zich daarin bevindende zuiver-, koel- en builnirigtingen, alsmede eene PAARDENSTALLING, alles zeer gunstig staande en gelegen binnen de stad **Woerden**, kadastraal sectie C. nos. 406 en 407, te zamen groot 8 roeden, 5 ellen.

No. 2. Een WOONHUIS, waarin de Broodbakkersaffaire wordt uitgeoefend, met Erf en daarachter gelegen Tuin, staande en gelegen alsvoren, kadaster sectie C, nos. 404 en 405, groot 7 roeden 22 ellen.

No. 3. Een HUIS ingerigt tot Broodbakkerij en Erf, staande en gelegen alsvoren kadaster Sectie C No. 403 groot 68 ellen.

No. 4. Een stuk BOUWLAND gelegen alsvoren, kadaster sectie C. No. 546, groot 8 roeden 80 ellen.

No. 5. Een perceel weltoegemaakt WEILAND; gelegen op het Oudeland te **Woerden**, kadaster sectie B. Nos. 779 en 1154, groot 1 bunder 12 Roeden 95 ellen. Te aanvaarden 1 November 1861 of zooveel eerder als zal worden overeengekomen.

Breeder bij billetten omschreven en nadere informatiën te bekomen ten kantore van voornoemden Notaris, alsmede ten kantore van den Notaris G. J. F. TIJDEMAN te Naaldwijk.

7. Advertentie in de Utrechtsche provinciale en stads-courant : algemeen advertentieblad van 12 augustus 1861.

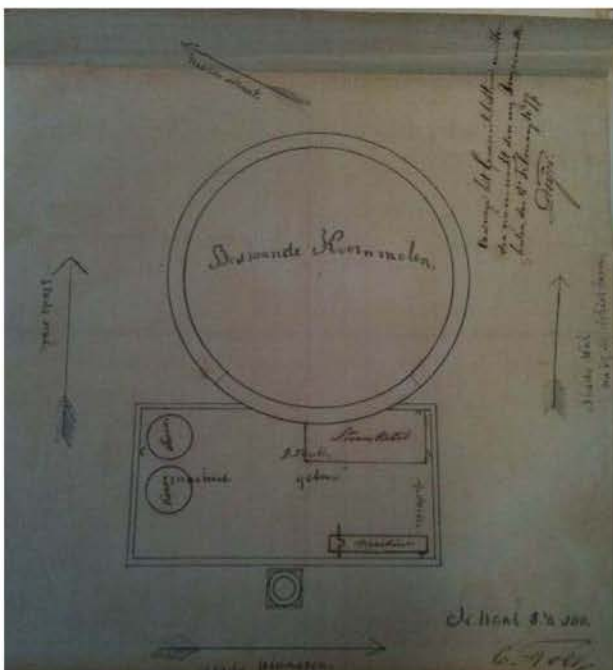
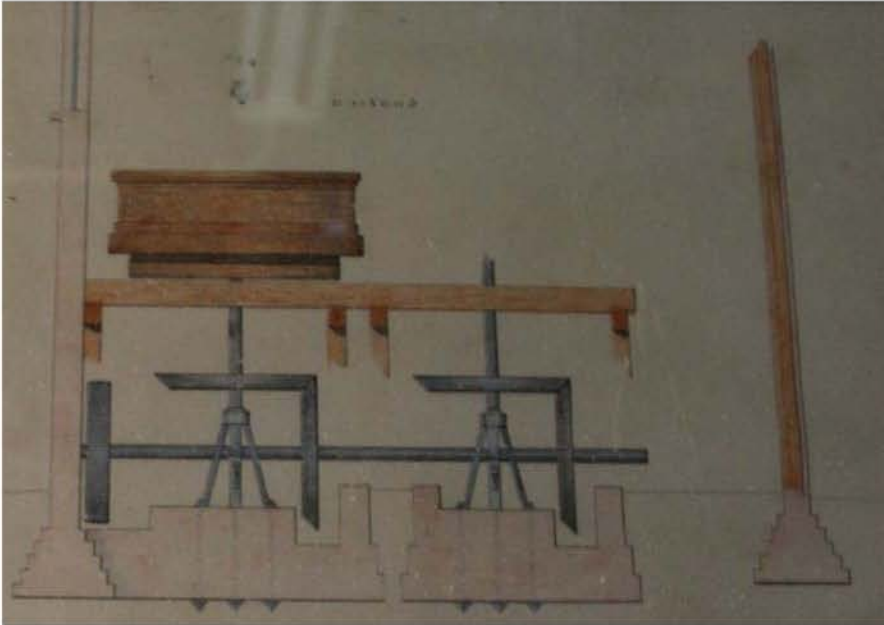
3.2.5 1861-1876: Ooms, Van Tiel, Van Vegten

Willem Ooms, korenmolenaar afkomstig uit Linschoten, koopt in 1861 voor f 6200, - de 'kapitale stercke en hechte windkoornmolen, pelmolen, met de zich daarin bevindende zuiver, koel en builinrtingen, staande op één der bolwerken dezer stad Woerden [...]'.^{xxiv} Voor het eerst wordt hier genoemd dat de molen ook als pelmolen in gebruik is. De familie Ooms blijft niet lang op de molen. Wanneer Willem Ooms in 1876 overlijdt, verkopen zijn erfgenamen de molen op 19 september 1867 aan zijn weduwe, Hendrikje van Tiel: "Een kapitale windkoornmolen, staande op eene der bolwerken binnen de stad Woerden en wel ten zuiden van dezelve, geteekend wijk C nummer 407 ter grootte van zeven roeden zestig ellen; alsmede een paardestalling staande beneden den wal waar op de molen staat [C 406]... groot 45 ellen. Zij neemt ook een aantal roerende goederen over: een schaaftbank, pelsteen, balans met maten en gewichten, vier pelemmers, een lessenaar, zes strijkhouten over drie wiggen, vijftien billen, een reep en twee blokken, een schop, een ijzeren handboom en ketting, een grote en een kleine molenwagen, een handkar, veertien zeven, een kruiketting, wat klein gereedschap en een paard met tuigen."^{xxv} Wanneer Hendrikje zelf overlijdt in 1875, wordt haar zoon uit haar eerste huwelijk met Jan van Vegten, Arie van Vegten, de nieuwe eigenaar. Hij betaalt f 7.300, - voor de molen. Arie van Vegten is 'commissionair wonende te Woerden' en heeft blijkbaar geen belangstelling om zelf op de molen te gaan werken. Het volgende jaar doet hij de molen alweer van de hand.

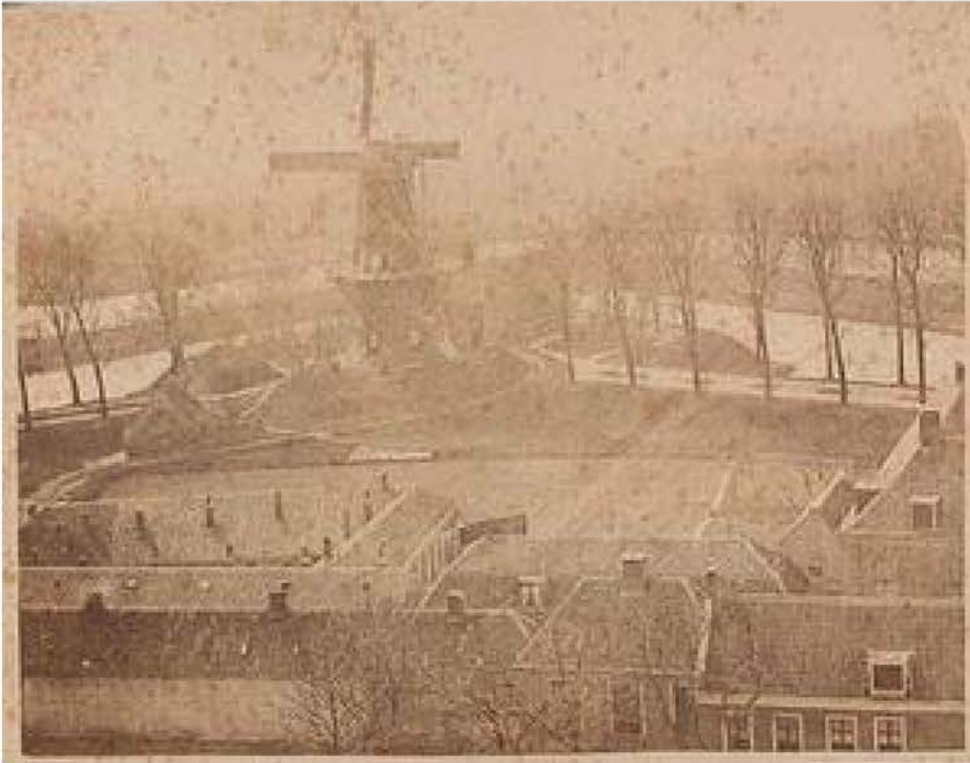
3.2.6 1876-1977: Familie Hoogendoorn

Op 1 maart 1876 koopt Jan J. Hoogendoorn (1827-1908), bouwman te Elden, "De Windhond" van Arie van Vegten. De molen zal daarop een eeuw lang in handen blijven van de familie Hoogendoorn. Zij zijn de eersten die weer wijzigingen aan de gebouwen uitvoeren. Op 23 oktober 1876 vraagt Hoogendoorn toestemming aan het stadsbestuur om een stoommachine te mogen plaatsen in een nieuw gebouw naast de molen. Burgemeester en wethouders antwoorden dat de aanvraag onvolledig is, er is bijvoorbeeld geen rekening gehouden met de zich binnen ene straal van 200 m bevindende kerken en zorginstellingen. Begin 1877 dient Hoogendoorn ene nieuwe aanvraag in, met tekeningen. Op 8 februari 1877 krijgt zoon Jacob Hoogendoorn toestemming voor de bouw: .^{xxvi} 'Het plan is om, tegen den molen, een gebouw te plaatsen waarin een stoomwerktuig met ketel van hoge drukking en van zes paardenkrachten, tot het in beweging brengen van twee stel korenstenen, welke moeten dienen om koren en mesting (veevoeder), ook wel boonen en erwten te malen'. De werktuigen werden gemaakt door de fabriek Cosijn en Cie te Gouda. De ketel wordt ingemetseld en van onderen gestookt. De ketel meet 300 x 90 cm, de 'stoomdôme' is 58 x 80 cm breed en heeft een wanddikte van 10 mm. De hoogste te verwachten stoomdruk is volgens Hoogendoorn 5,16 kg op ene vierkante cm. Om de stoom af te voeren wordt een 10 m hoge schoorsteen gebouwd.' Het stoomwerktuig heeft een liggende stelling en werkt rechtstreeks op den as, terwijl de voeding geschiedt door eene perspomp, door het werktuig bewogen'. Het machinegebouw is gebouwd door aannemer Cornelis Stolk uit Woerden, de eerste steen werd gelegd door Hoogendoorn zelf, zoals de stichtingssteen in de gevel vermeld. [afb. 8-10]

Twee jaar later krijgt Hoogendoorn nog toestemming om een waterleiding naar de binnengracht door het molenbolwerk aan te leggen, ter voorziening van water aan de stoommachine.^{xxvii}

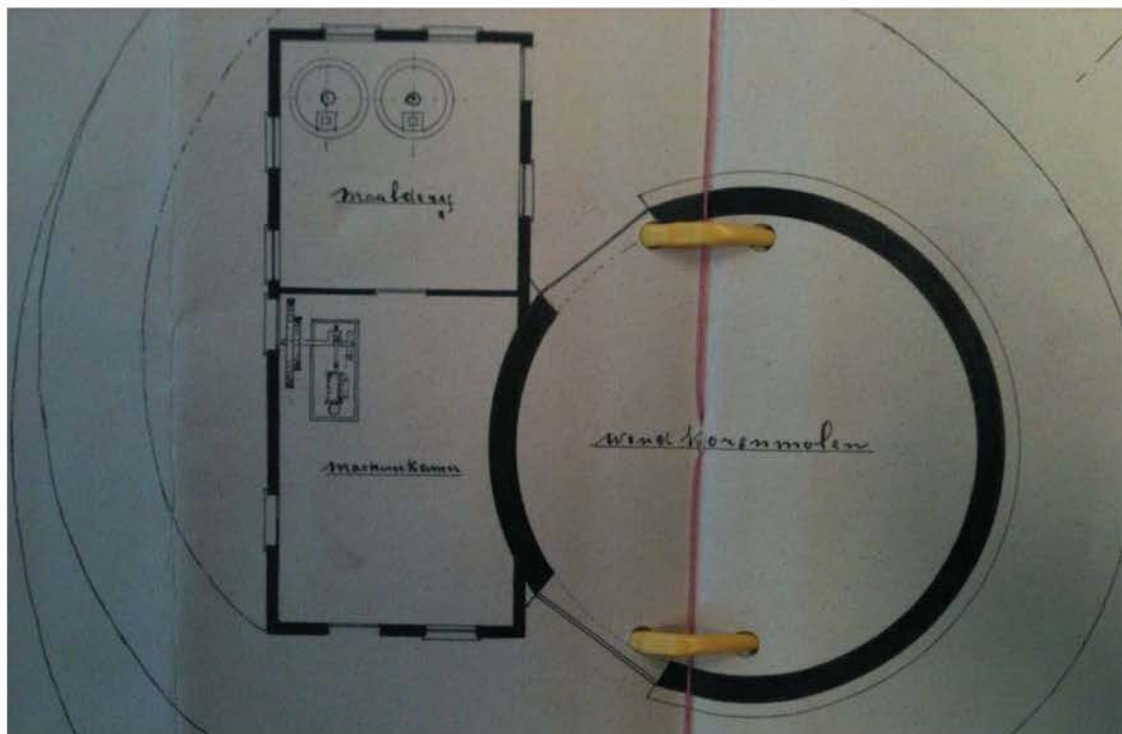
8-9. Tekeningen voor de nieuwe maalinrichting, 1877. RHCR, W329.

10 De molen en het bastion, eind negentiende eeuw. Collectie RHC Rijnstreek, Woerden, nr. W0457.

In 1879 draagt Jan de molen over aan zijn zoon Jacobus Hoogendoorn (1856-1934). Jacobus trouwt Dirkje van der Hoeven op 12 juli 1888 te Woerden. In 1924 neemt Johannes Hoogendoorn (1889-1977) "De Windhond" van zijn vader over. Lang daarvoor is hij echter al op de molen werkzaam.^{xxviii} Hij trouwt op 12 oktober 1911 met Belia Rietveld (1888-1962). Zij krijgen vier kinderen.

In 1901 voldoet de stoommachine blijkbaar niet meer. Op 18 januari vraagt Hoogendoorn vergunning aan om deze te vervangen door een gasmotor: "hetgeen daarmede verricht bepaalt zich alleen tot het in beweging brengen van de machine tot het bemalen van graan" en het pellen. De vergunning wordt op 8 maart 1901 verleend.^{xxix} [afb. 11-12] Rond deze tijd wijzigen de kadastrale nummers in de huidige, C 1273 voor de molen en C 1274 voor de stal.

11. Plattegrond bij de bouwaanvraag van 1901. RHCR, W003, inv.nr. 2094.

12. "De Windhond" met het machinegebouw, prentbriefkaart, ca. 1900-1910

In 1941 vindt tijdens de Tweede Wereldoorlog een landelijke moleninventarisatie plaats. [afb. 13] Alle gemeenten krijgen een enquête toegestuurd. Woerden antwoordt dat "De Windhond" de enige (koren)molen is in de gemeente. Enige molen in de gemeente. De molen wordt omschreven als een 'stenen windkorenmolen met zwichtstelling, op oud bolwerk, zonder inrit' en is in bedrijf. De lichtgasmotor (18-20 P.K.) wordt zelden gebruikt. De molenaar, J. Hoogendoorn, 'heeft liefde voor zijn molen en zijn vak, is 51 jaar en heeft een zoon, die mee in de zaak werkt'. Ook de technische kenmerken worden genoteerd:

Vlucht: 25 m

H molenas: 32 M + de weg

H omloop 19 M + de weg

H bolwerk 8,5 m + de weg

De wieken zijn ongestroomlijnd, de molen heeft onbelemmerde windvang en loopt licht. Hoogendoorn verricht zelf het herstel, soms wordt het werk uitgevoerd door molenmaker Ottevanger uit Moerkapelle.

13. "De Windhond" in 1941. Collectie Vereniging De Hollandsche Molen, Amsterdam.

In 1961 schrijft de Vereniging De Hollandsche Molen de gemeente aan, omdat deze de Wilhelminaweg om de molen heen wil verbreden. Vooruitlopend daarop zouden werkzaamheden aan de bastion worden

ondernomen, om de toestand van de stadsmuur onder het bastion te bekijken. Die werkzaamheden zijn gestaakt en teruggedraaid. Uiteindelijk blijken de werkzaamheden wel enige verzakkingen te veroorzaken.

Hoogendoorn raakt steeds meer op leeftijd en ondanks het door hem uitgevoerde onderhoud gaat de toestand van de molen en het bastion achteruit. Op 24 februari 1962 schrijft een zekere C. Guldemonde de gemeente aan.^{xxx} 'De korenmolen staat veel te dicht in het hout, wat gevaarlijk is. Doordat het bastion begroeit is met bebossing en niet gras, spoelt er grond weg. De omheining [ronde houten palen met prikkeldraad] verkeert in slechte toestand, en de jeugd helpt een handje mee door kuilen te graven op de berg'. Overleg met de plantsoendienst is het gevolg, de beplanting wordt gefatsoeneerd. Er staan bomen op het talud. In 1959 is al aangedrongen op sanering, in dat najaar werd de beplanting deels weggekapt, zodat er meer zicht op de molen was. Het 'menagewater' van de familie kan aan een kant vrij naar beneden stromen. 'De gresbuis komt uit op enige hoogte boven het talud en heeft reeds een vrij diepe geul uitgespoeld.' De inzakkingen veroorzaakt door gemeentewerken worden nu opgevuld. De spreker is echter van mening dat niet al het hout weggehaald kan worden, omdat 'de bijgebouwen van de molen schrikbarend lelijk zijn'. Dit zijn schuren, een hardgroen geverfd prieeltje en gestorte afbraakmaterialen aan de voet van de molen. De gemeente besluit in ieder geval een nieuwe omheining te plaatsen, gemaakt van gaas op ijzeren palen.

De toestand van de molen blijft zorgelijk. Naar aanleiding van de vergadering van de Provinciale Molencommissie op 17 december 1965 vraagt A. Bicker Caarten of de gemeente Woerden niet bereid is de windmolen aan te kopen, gezien de hoge leeftijd van Hoogendoorn en het feit dat hij geen opvolger heeft.^{xxxi} De commissie vreest dat de molen daarop aan een particulier verkocht zal worden, en vreest voor het voortbestaan. De heer Hoogendoorn is bereid met de gemeente over verkoop in gesprek te gaan. Op de volgende vergadering (21 januari 1966) wordt meegedeeld dat het stadsbestuur daar geen interesse in heeft. Bij de benoeming van de volgende burgemeester zal M. van Hoogstraten van de Provinciale Molencommissie het onderwerp weer aankaarten.

Vanaf 1961 heeft Hoogendoorn recht op een subsidie voor onderhoud aan de molen, en geeft daarbij steeds aan dat de molen in prima staat verkeert. Er wordt een toezegging gedaan voor een bijdrage van 40% in de onderhoudskosten, met een maximum van f 1.500, - per jaar.^{xxxii} De Provinciale Molencommissie constateert echter dat de toestand zo slecht is, dat er niet meer met de molen gedraaid kan worden. In de daaropvolgende jaren vindt, met behulp van subsidie, veel klein onderhoud plaats, door Hoogendoorn zelf, als door anderen. Een aantal keer worden wat grotere werkzaamheden uitgevoerd door molenmaker J. de Gelder uit Valkenburg. Zo wordt eind 1970 de bovenas gerezen en een gedeelte van de stopping vernieuwd. Datzelfde jaar wordt de kap van nieuw lood voorzien.^{xxxiii} In 1976 wordt het lood weer hersteld door de firma De Gelder, die daarnaast de ijzeren plaat onder de overring verwijdt, de as achter omlegt en de twee staande windborden levert, voor

f 1.520,89.^{xxxiv}

14. Jan Hoogendoorn in 1963. Collectie RHC Rijnstreek, Woerden, nr. W3530.

Wanneer Hoogendoorn in 1975 op 86-jarige leeftijd in het ziekenhuis belandt, krijgt de zaak urgentie. Op 26 november 1975 vindt een gesprek plaats tussen de gemeente Woerden en A.J. de Koning, als adviseur verbonden aan Vereniging De Hollandsche Molen.^{xxxv} De Koning adviseert de gemeente de molen te kopen, om zo het onderhoud en daarmee het voortbestaan te garanderen. Tevens adviseert hij de molen draaiende te houden. De gemeente wil de molen in nu wel eigendom verkrijgen en nog dezelfde dag heeft De Koning een gesprek met Jan Hoogendoorn. Hij stelt een waarde van f 82.000, - vast voor de molen met woning en paardenstal. Hoogendoorn gaat akkoord met een taxatie van f 80.000, -. Hij wil wel graag dat de verkoop buiten de pers blijft. Ook houdt hij graag het toezicht op een ander die met de molen zal werken, om te voorkomen 'dat het mechanisme in elkaar gedraaid wordt' evenals toezicht op het bezoek aan de molen. Hoogendoorn mag tot zijn overlijden kosteloos op de molen blijven wonen. In ruil daarvoor zal hij nog onderhoud verrichten. Na zijn overlijden zal de gemeente een passende woning beschikbaar stellen aan de bij hem inwonende dochters, Belia en Adriana Maria.

W.A. Korpershoek van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en A.J. de Koning treden op als bemiddelaars tussen molenaar en gemeente. Zij stellen een overzicht op van wat tot de molen behoort en wat overgedragen kan worden. Dat zijn de molenwagen, gasmotor, een koppel blauwe maalstenen, een molensteen, een vlaggenstok en 31 staven, voor nog eens f 8.000,-. Hoogendoorn schakelt zelf C. Schrama uit Boxtel in om de waarde van de gasmotor vast te stellen. Deze is 'in technisch opzicht van historische waarde'. De gemeente bericht dan ook snel dat ze de motor in de molen willen behouden, en in werkbare staat willen brengen.

In de tussentijd vindt in 1976 een opname van de toestand van de molen plaats door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, op verzoek van de gemeente. Daarbij blijkt dat de balie in minder goede staat

verkeert. De bovenas is tevens achterover gezakt doordat de houten onderdelen vergaan zijn, waardoor het draaien met wringing gepaard gaat, wat zeer gevaarlijk is. De directeur der gemeentewerken stelt daarom voor alvast een budget beschikbaar te stellen voor onderhoud voor het jaar 1977, als de molen eigendom van de gemeente wordt. De molenaar mag daar eigenlijk niet van weten, omdat de molen 'op unieke wijze door de huidige eigenaar is onderhouden, en gespaard voor deze generatie'. De gemeente bereid een totale restauratie voor, aan de hand van de opname door de Monumentendienst. Er wordt eerst inderdaad een krediet van f 7.500, - beschikbaar gesteld.

3.2.7. 1977-heden: De Gemeente Woerden als eigenaar

Op 27 januari 1977 tekenen eigenaar en gemeente de verkoopakte, en wordt "De Windhond" officieel eigendom van de gemeente Woerden.^{xxxvi}

Al op 6 januari 1977 verricht W.A. Korpershoek een nieuwe opname van de werkzaamheden benodigd voor restauratie van "De Windhond". De balie dient geheel vernieuwd te worden, evenals de wieken, de staartbalk en de korte schoren. Bij de wieken dienen alle borden uitneembaar gemaakt te worden, de oude roeden worden hergebruikt. Begin 1977 worden daarop enkele werkzaamheden uitgevoerd door de Dienst Gemeentewerken Woerden: het vernieuwen van twee balieleggers, het aanbrengen van een nieuwe halssteen (waarvoor een mal in de molen aanwezig was), het onderstoppen van de as met een azobé houten blok en het verankeren hiervan op de lange spruit. Molenmakersbedrijf H.J. Verbij uit Hoogmade neemt de werkzaamheden aan voor f 185.000, -. De gemeente dient daarop een subsidieverzoek in bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, die antwoordt dat er voorlopig geen middelen beschikbaar zijn om daarin bij te dragen. Op 14 november van dat jaar krijgt Verbij toch opdracht van de gemeente en kan het werk aanvangen.

Na het lichten van de kap bleken nog meer onderdelen vervangen te moeten worden. [afb. 15-16] Zo bleek de staat van de kuip, de rolvloer en rolwagens zo slecht dat deze geheel vervangen moesten worden. Daarbij moest nieuw metselwerk aangebracht worden om de vloer in de enigszins scheefgezakte romp weer waterpas te krijgen. Daarnaast moesten ook de penbalk en de ijzerbalk vernieuwd worden. De baard en de kapgordingen bleken 'niet meer bruikbaar', en we mogen aannemen dat deze vervangen zijn. Met de stijging van loonprijzen en materialen kwamen de extra kosten op f 85.000, -. Gelukkig kon het Ministerie zich vinden in de extra kosten en werd opnieuw subsidie verleend. Ook de Provincie Zuid-Holland - waar Woerden dan nog toe behoort - draagt bij de in de kosten met f 40.000, -.

In 1979 kon de restauratie worden voltooid, en werd de molen feestelijk in gebruik genomen.

15. De kap wordt van de molen gelicht, 1978. Collectie RHC Rijnstreek, Woerden, nr. W2122.

16. De kap tijdens restauratie, 1978. Collectie RCE, Amersfoort, inv.nr. 200.608.

Bij de restauratie eind jaren 1970 is "De Windhond" weer maalvaardig gemaakt. In 1980 constateert de gemeente Woerden dat het woongedeelte erg gebrekkig is, en wil daar verandering in brengen. De toenmalige molenaar, W. van Krieken woont jarenlang in een caravan bij de molen. De gemeente dient daarom een verzoek in voor een vergunning onder de Monumentenwet bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. Ook de provincie wordt benaderd en de provinciale Molencommissie krijgt de tekeningen voor de plannen ter inzage. Ondertussen wordt een bouwkundig onderzoek uitgevoerd, waaruit blijkt dat alle balken ter plekke van de oplegging in de muren ernstig rot zijn. [afb. 17] Naast het herstel van het woongedeelte wordt daarom besloten ook de aangebouwde schuur en de balklagen van de molenzolders te herstellen.^{xxxvii}

17. W.A. Korpershoek, *Gekraakte binten onder de maalzolder*, 1985. Collectie RCE, Amersfoort, nr. 256.677.

De bouwvergunning wordt verleend op 2 februari 1981. Pas in 1984 komt de subsidie rond en kunnen de werkzaamheden van start gaan, onder leiding van ir. A. van Doornik. Tot die tijd voert molenaar W. van Krieken onderhoud aan de molen uit. Op 25 januari 1985 start de restauratie. De firma Verbij voert het werk uit voor f 470.000, -.

Op alle verdiepingen worden nu de vloeren verwijderd en opnieuw aangebracht. Niet alle balken blijken in de benodigde lengte verkrijgbaar en sommige worden daarom uit twee delen samengesteld, vergaard op de plek van de tussenmuur en gekoppeld met een roestvrijstalen strip. In de slaapkamer wordt daarbij de houten schoorsteenmantel verwijderd, omdat deze door de wijzigingen in de vloer niet meer gehandhaafd kon worden.

In de woonkamer wordt ook de onderliggende klinkervloer verwijderd. De begane grond krijgt een betonnen vloer. In de woonkamer bleken nog de oorspronkelijke kleuren terug te vinden wat betreft plafond en balken. Een bezoek aan de N.H.-kerk van Woerden wordt gebruikt om de kleuren voor het binnenschilderwerk verder te bepalen. Daarbij wordt uitgegaan van een grijze kleur. Opvallend is dat over de bedstede in het woongedeelte wordt geschreven dat de kastenwand is gerepareerd, niet vernieuwd. De bedstede wordt 'geheel in oorspronkelijke staat gebracht'. In wezen zou die dus nog oud zijn, wel zijn er nieuwe delen in aangebracht. De bedstede in de berging wordt echter verwijderd.

In de molenhal (waar de wagen staat) bestond de vloer uit gestrate klinkers met betonnen stroken ertussen. De klinkers worden voor zover mogelijk hergebruikt. De trap van de tweede naar de derde zolder wordt vernieuwd, die van de derde naar de vierde wordt alleen gerepareerd.

Een gemetseld privaat wordt gesloopt en vervangen door modern sanitair op een andere plek in de molen.

De buitenmuren zijn behandeld met een vochtwerend preparaat, "Adolith-M". Het houtwerk wordt tegen insecten behandeld met het middel "Protex-Per" van Protekta te Breda.

De hardstenen dorpels met neuten aan de voor- en achterkant van de molen zijn versleten en worden vervangen. De pui in molenhal en de kozijnen van het toilet, douche en CV-ruimte worden voorzien van nieuwe dorpels met neuten.

De gasgestookte CV is geleverd door Heilker Centrale Verwarming B.V. te Woerden, voor f 9412,-.^{xxxviii}
Het electra wordt aangelegd door de firma Groen en Aldenkamp.

In de molen wordt de tussenzolder met de houten wandjes verwijderd en niet meer teruggebracht. Het pleisterwerk van de schoorsteen wordt afgehakt. Scheuren in het metselwerk worden uitgehakt en hersteld.^{xxxix} Ook de maalstenen worden hersteld: dit betreft onder andere het stellen van de stenen en het vernieuwen van de bolspil. Naar de gasmotor wordt een nieuwe gasleiding aangelegd, in afwachting van verder restauratie van de machine.

In 1984 wordt ook het bastion onder handen genomen. De Afdeling Plantsoenen van de gemeente Woerden stelt een groenplan op. [afb. x]

X. Tekeningen bij het groenplan rond de molen, 1984. RHCR. W003, inv.nr. 1819.

In 1986 is de molen geheel gereed en wordt feestelijk in gebruik genomen door wethouders De Goederen en Petermeijer van de gemeente Woerden.^{xi}

BIJGEBOUWEN

Het machinegebouw

Het machinegebouw is in 1877 gebouwd voor molenaar Jacob Hoogendoorn, om er een stoommachine voor het aandrijven van de molen in te plaatsen. Verschillende akten en de stichtingssteen in de gevel bevestigen dit. De stoommachine is in 1901 vervangen door een Crossley gasmotor.

De stal

De stal werd in 1887 gebouwd voor Jacob Hoogendoorn, volgens een verslag van A.J. de Koning.^{xli} Het gebouw heeft een mansarde kap en een oppervlakte van 60 m². Oorspronkelijk was dit de paardenstal met hooizolder.

Mogelijk zijn de fundamenteën en delen van de eerdere stal gebruikt. In ieder geval sinds de achttiende eeuw is er sprake van een 'stalletje', dat mogelijk rond 1755 door het echtpaar Welle-Kellink voor het eerst werd opgetrokken in steen.

Foto: A. Gosliga, april 2014.

3.3 Aanbevelingen voor verder onderzoek:

Voor een vervolgonderzoek verdient het de aanbeveling de volgende stukken/literatuur te raadplegen, die meer informatie kunnen opleveren over de historie van de molen. Deze stukken zijn bij dit onderzoek gevonden, maar konden omwille van de beperkte tijd niet worden ingezien.

Archiefstuk:

- Transportakte/hypotheek akte 1-10-1718, RHCR, W017.

Document	Informatie	Vindplaats
Stadsrekeningen Woerden, over de jaren 1569/1570, 1579/1580, 1589/1590, 1743 en 1755	Voorgangers Windhond	RHC Rijnstreek, Woerden Archief W001 Stad Woerden
Akte hypotheek op de molen bij Neeltje Schuijt, weduwe Jan van Puffelen, 1 oktober 1718		RHC Rijnstreek, Woerden Archief W054, Notariële akten Of Archief W001, Transportakten
Notariële akten m.b.t. nalatenschap Catharina Kellings		RHC Rijnstreek, Woerden Archief W054, Notariële akten Inv.nr. 8647, nr. 42, 10-09-1750 Inv.nr. 8659, nr. 55, 04-09-1762 Inv.nr. 8703, nr. 12, 17-09-1762
Akte van indemniteit van Peter van de Weerd	Biografische gegevens	RHC Rijnstreek, Woerden Archief W001, Stad Woerden, akten van indemniteit, 1756 Inv.nr. 310-I, nr. 485, 24-08-1756
Koopakte Nicolaas Hulsteijn		RHC Rijnstreek, Woerden Archief W054, notaris M. de Haan, 15 december 1828
Bouwvergunningen Woerden, 1905-1952	<i>NB: Waarschijnlijk levert dit geen gegevens op, omdat bekend is dat de gebouwen vóór 1905 gebouwd zijn.</i>	RHC Rijnstreek, Woerden W046
Documentatie Korenmolen "De Windhond"	Krantenknipsels	RHC Rijnstreek, Woerden 8.233
Dynamisch archief Gemeentebestuur Woerden	Correspondentie over "De Windhond"	RHC Rijnstreek, Woerden W003, inv.nr. 2.20 NB: In te zien na toestemming.

Literatuur:

- Klerk, G. de, 'Aquarellen van Korenmolen "De Windhond" te Woerden en de Kockengense molen, met korte beschrijving', in: *Heemtjdinghen* 41 (2005) 22

- Oudenallen, G. van, *Stellingkorenmolen "'De Windhond'"*, Naslagwerk Gilde-Woerden, deel 1, 2009

ⁱ *De Windhond Woerden* (ca. 1987), p. 1.

ⁱⁱ Plomp (1972), p. 79.

ⁱⁱⁱ *De Windhond Woerden*, p. 1.

^{iv} *Ibid.*, p. 1; 6.

^v RHCR, W001, inv.nr. 149, twee vermeldingen.

^{vi} *De Windhond Woerden* (ca. 1987), p. 3. De betreffende akte van indemniteit werd niet gevonden. Wel is er een akte van indemniteit voor een Jan Pieterse *Welle*, gedateerd 4 januari 1738. RHCR, W001, 310-I, nr. 118.

^{vii} www.allelimburgers.nl.

^{viii} RHCR, W017, inv.nr. 62, f 50v, 1 november 1742.

^{ix} *Ibid.*, inv.nr. 130, f140v, 21 juli 1744 en .

^x De namen werden ook gespeld als Wellen en Kelling(s)/Kellens./Kellinkx.

^{xi} Er werd gezocht in RHCR, W001, *inv.nrs.* 11, 38, 49 en 149.

^{xii} *De Windhond Woerden* (ca. 1987), p. 4.

^{xiii} Ook geschreven als: *Peeter*, Peter, Pieter, Van Weert/*Weerdt*/Waard.

^{xiv} RHCR, W017, inv.nr. 62, nr. 3766, f 58v, 29 april 1762.

^{xv} *Ibid.*, f 77v, 16 september 1762.

^{xvi} RHCR, W001, inv.nr. 310-I, nr. 485, akte van indemniteit 24 augustus 1756. Een Akte van Indemniteit (ook akte van cautie, borgtocht, ontlastbrief of borgbrief genoemd) was een verklaring van de diaconie of het gerecht van de plaats van herkomst van nieuwe ingezetenen, dat deze de eventueel noodzakelijke bijdrage in de kosten van levensonderhoud voor hen zouden betalen. Het was in een in de achttiende eeuw veelvoorkomende akte, om de toestroom van armen naar de stad te voorkomen. Van de *Weerdt's* akte werd afgegeven door de stad Bilzen (België).

^{xvii} www.allelimburgers.nl, DTB Bilzen, B2158, huwelijk 8 april 1724.

^{xviii} RHCR, W017, inv.nr. 62, nr. 12, 17 september 1762. De hierin genoemde Johannes *Theelen* was de schoonzoon van Anna Francisca *Kellens*. Hij treedt op als zaakwaarnemer, en is niet zoals in andere literatuur vermeld eigenaar van de helft van de molen.

^{xix} RHCR, W017, inv.nr. 67, f 397v, 24 augustus 1769.

^{xx} RHCR, W054, inv.nr. 8749, nr. 29, 9 maart 1810.

^{xxi} *De Windhond Woerden*, p. 4.

^{xxii} RHCR, W017, inv.nr. 8792E, nr. 54, transportakte 4 mei 1829. RHCR, W054, inv.nr. 8792-D, nr. 163.

^{xxiii} Het Utrechts Archief, 481, inv.nr. 499, *aktenr.* 95, 21 augustus 1851.

^{xxiv} RHCR, W054, inv.nr. 52, nr. 1816, 9 november 1861.

^{xxv} *De Windhond Woerden*, p. 4.

^{xxvi} RHCR, W002, inv.nr. 1046, (nr. 7, oud 86), Register van verleende Hinderwetvergunningen tussen 1875-1880.

^{xxvii} RHCR, W054, inv.nr. 70, nr. 6060, 28 oktober 1879. Zonder tekeningen.

^{xxviii} 'Molen Windhond waakt over Woerden'.

^{xxix} RHCE, W003, inv.nr. 2094, correspondentie 18 januari en 8 maart 1901.

^{xxx} RCE, *monumentnr.* 39309, map 378, 1965-1979, brief 24 februari 1962.

^{xxxi} *Ibid.*, *notulen* 17 december 1965.

^{xxxii} *Ibid.*, *correspondentie* 1969.

^{xxxiii} RHCR, W003, inv.nr. 1819, facturen december en november 1970.

^{xxxiv} RCE, *monumentnr.* 39309, map 378, 1965-1979, factuur 1976.

^{xxxv} RHCR, W003, inv.nr. 2094, verslag 26 november 1975 en volgende stukken.

^{xxxvi} RHCR, W003, inv.nr. 1819, akte 27 januari 1977.

^{xxxvii} RCE, *monumentnr.* 39309, map 378, 1980-1989.

^{xxxviii} RHCR, W003, inv.nr. 2120.

^{xxxix} RCE, *monumentnr.* 39309, map 378, 1980-1989, bestek en werkverslagen.

^{xl} 'De Windhond op ludieke wijze in gebruik genomen', in: *Woerdense Courant* [?], [datum?] 1986.

^{xli} RCE, *monumentnr.* 39309, map 378, verslag 26 november 1975.

4. BESCHRIJVING VAN DE BOUWDELEN

4.1 Inleiding

De molen is een aantal malen grondig gerestaureerd. Twee grote restauraties waren in 1978/1979 en in 1984. Bij de eerste restauratie werd de kap, stelling en het wiekenkruis aangepakt. In 1979 werd de molen feestelijk geopend. In 1984 werden verschillende zolders vernieuwd. Daarnaast werd ook het woonhuis grondig aangepakt.

Het complex bestaat uit een stellingmolen met aan de zuidwestzijde een aanbouw. Aan de zuidwestzijde van de molen staat een vrijstaande paardenstal. In 1755 is de molen gebouwd. De schuren zijn later op het perceel toegevoegd. In de geschiedenis hebben er verschillende volumes op het perceel gestaan. Zo heeft de heer Van Krieken een tijdje in een caravan gewoond op het perceel. Daarnaast stond er op een gegeven moment ook een klein marktstalletje tegenover de molen. Het maalderijgebouw naast de molen heeft ook een aantal veranderingen ondergaan. Tegen de kopgevel stond ooit een kleine schuur en ook aan de langsgevel heeft een bouwvolume gestaan. Tevens verdween er een 10 meter hoge schoorsteen. Ter vervanging werd een kleine schoorsteen terug op het dak van de maalderijgebouw.

De molen is ongeveer 150 jaar bewoond geweest. In de bouwtijd was de molen nog niet voorzien van een woning. Deze is pas later in de molen aangebracht. Volgens overlevering zou de woning aangebracht zijn toen Hoogendoorn in 1876 aankocht. Er is echter op verschillende plaatsen melding gedaan van een woning in de molen in 1861 (bron: 'Nieuw Utrechts molenboek'). Deze optie is goed mogelijk, gezien het feit dat in 1861, alleen de molen zelf is overgenomen door Willem Ooms. Zijn voorgangers hadden ook het woonhuis annex bakkerij in de Havenstraat in eigendom. Het zou natuurlijk ook mogelijk zijn dat de heer Ooms al eerder een woonhuis in Woerden bezat. Extra onderzoek zou dit definitief kunnen uitwijzen.

18,19 Foto's archief Vereniging De Hollandsche Molen, foto links uit 1962, rechts uit 1979. Aan de linker zijde staat een hutje.

20, 21 Aan de zuidoostzijde heeft een houten schuurtje gestaan

22, 23 Aan de kopse kant stond in de tijd ook een schuurtje, mogelijk een houthok. 1900-1910

STAANDE WERK

4.2 Romp met vensters en deuren

De molen

De zwarte romp is zeer kenmerkend voor "De Windhond". De molen is altijd donker van kleur geweest. Op afbeelding 24 uit de jaren '80 is te zien dat de molen zwart is.

24, foto archief Vereniging De

Hollandsche Molen

De voet van de molen is verbreed en voorzien van een raaplaag. Op een afbeelding uit 1928 is te zien dat deze voet zoals vandaag de dag licht van kleur is. In de loop van de jaren is deze ook zwart/grijs geweest. Mogelijk is deze voet later aangebracht in verband met verzakkingen van de molen.

25, de voet is hier licht van kleur, kaart 1928

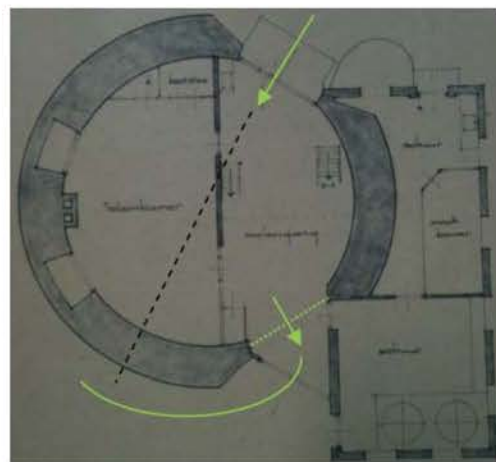
26, in 2014, de molen met een cement kleurige voet

Vensters en deuren

Op de begane grond en eerste verdieping bevinden zich een aantal vensters. Deze vensters zijn groot en zijn op verschillende hoogtes aangebracht. De vensters zijn bij de verbouwing van de onderste zolders tot woning in de molen geplaatst. Door de grondige renovatie in 1984 zijn er niet veel bouwsporen meer zichtbaar. Gezien de hoogtes van de verschillende kozijnen en de detaillering ervan is het goed mogelijk

dat deze kozijnen in verschillende jaren in de molenromp zijn geplaatst. De kozijnen hebben namelijk een zelfde type profilering, maar een ander schuifraam systeem. Mogelijk is in 1861 alleen op de begane grond een woning aangebracht. Toen 15 jaar later J. Hoogendoorn de molen overnam, kunnen de vensters op de verdieping zijn geplaatst. Er zijn verschillende onderdelen van de kozijnen in de loop der jaren vervangen. Zo is in 1984 bij het woonkamer kozijn een las in de kozijnstijl gezet en de zijn luiken geheel vernieuwd. Van het keukenraam is het gehele onderschuifraam vernieuwd. Deze vernieuwingen en aanpassingen zijn overeenkomstig aan het voorheen bestaande model. (*bron, bestek en voorwaarden 1984*)

De grote poortdeuren zijn in 1984 ook geheel vernieuwd naar het model van de originele delen. Het hang- en sluitwerk is waar mogelijk overgezet. Bij de poort aan de achterkant is zichtbaar dat de duimen ooit zijn verplaatst. Dit is ook logisch aangezien het rechter scharnier van de achterpoort is gemonteerd aan de schuur. De schuur is een stuk jonger dan de molenromp. In de bouwtijd heeft de poort in de molenromp zelf gezeten. De positie van de poortdeuren lijkt te zijn aangepast ten behoeve van de centrale wand in de molen. Dit is echter contrasterend wanneer men er van uit gaat dat de wand op de begane grond geplaatst zou zijn voor de woning. Wanneer men met paard en wagen door de molen zou rijden is het praktischer wanneer de poorten recht tegenover elkaar zouden zitten. Het vereist nader onderzoek om de reden achter de plaatsing van de poortdeuren te achterhalen.

27, plattegrond met routing

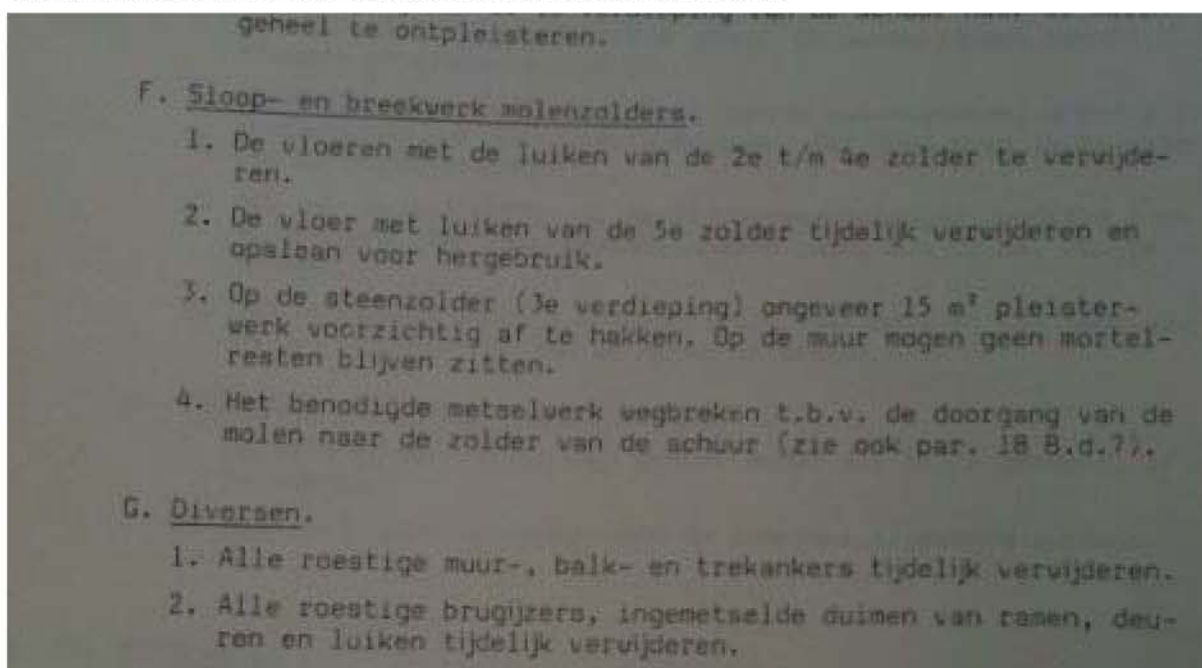
De vensters op de 1ste zolder zijn een zelfde type als de vensters op de zolders boven de stelling. Hieruit valt te constateren dat dit kozijn type nog uit de bouwtijd komen. In het bestek van 1984 staat geschreven dat er 6 van deze draairamen moeten worden vernieuwd. Wat betekent dat alle draairamen vanaf de eerste zolder tot en met de luizolder vervangen zijn.

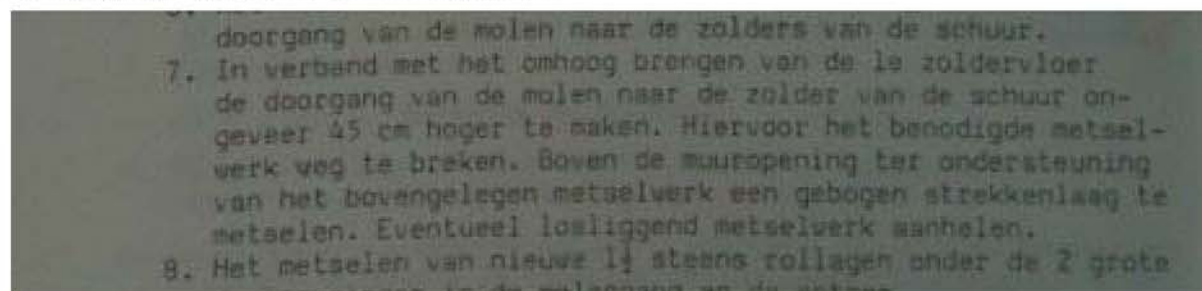
28, eigen foto 2014, 1ste zolder raam

Tussen de molen en de schuur zit op de 1^e zolder en de schuurzolder een sparing. Er kunnen door middel van een omhoog schuivend luik goederen worden verplaatst naar de schuur of molen. In het bestek wordt omschreven dat men een extra sparing moet uithakken in de molenmuur.

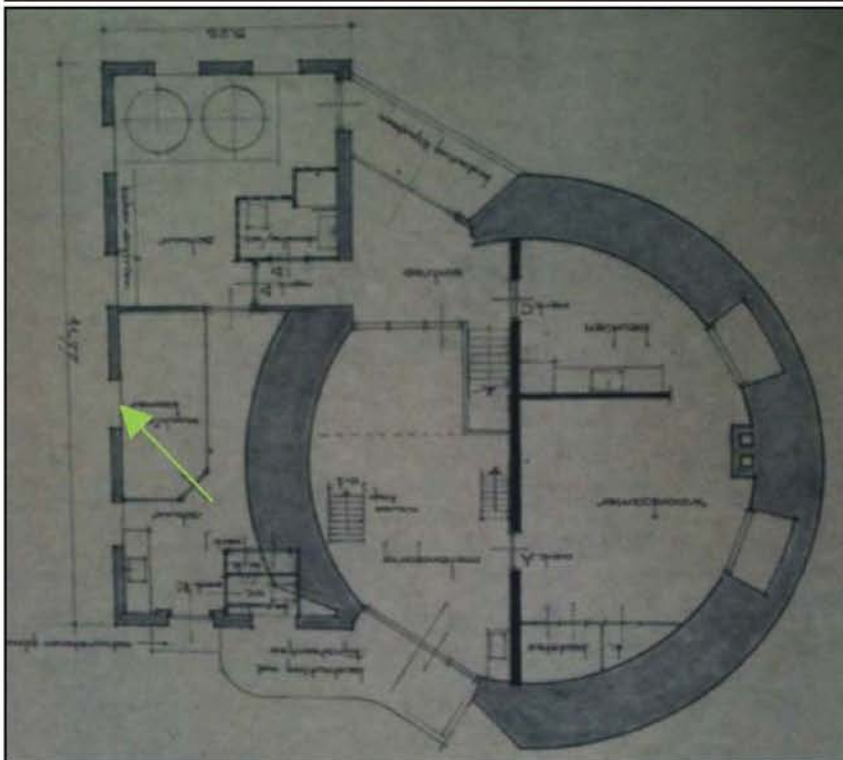
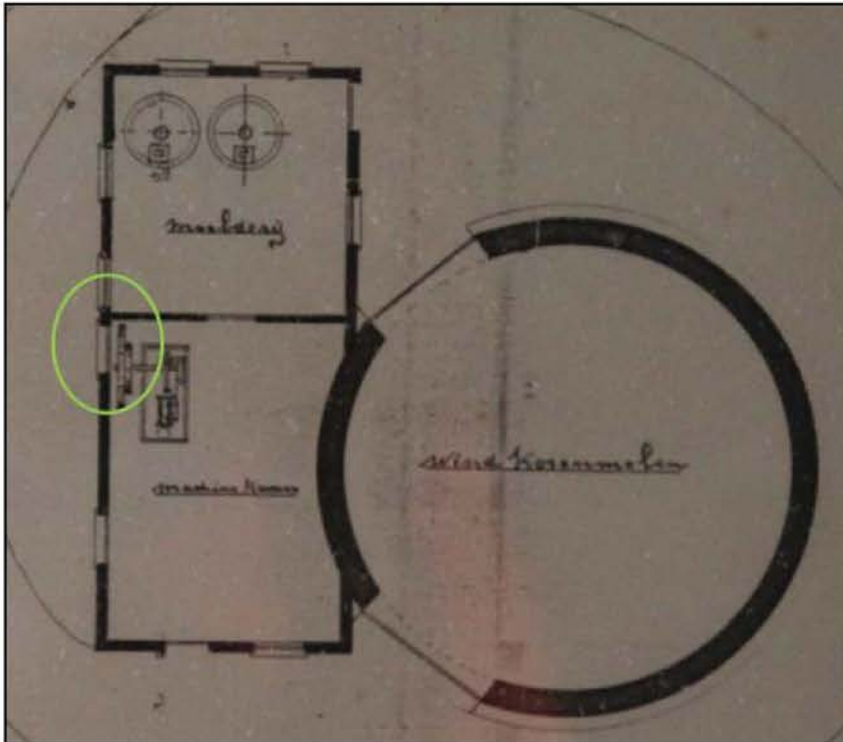
Afbeelding 30, Pagina uit het bestek 1984 pagina 15

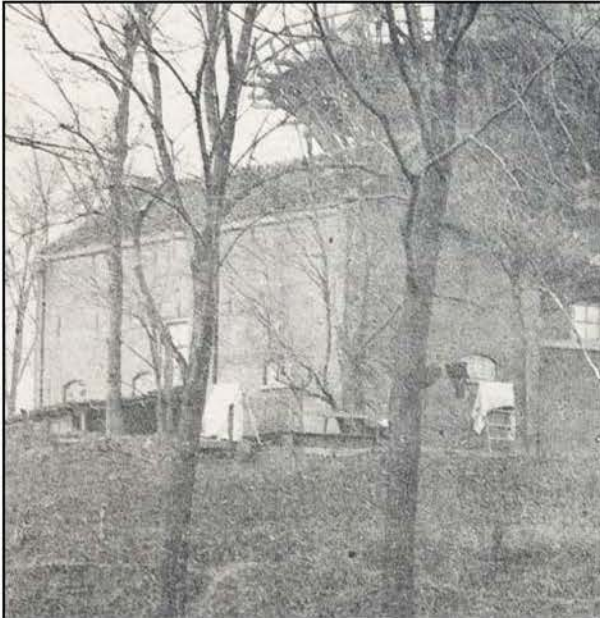
Afbeelding 31, Pagina 19 uit bestek 1984

De schuren

De beide schuren zijn voorzien van een zelfde type venster. Een type heeft een ruitvormig dat geopend kan worden. De zuidgevel van de maalderijgebouw heeft 4 van dezelfde ramen. Het derde raam van links is op een afwijkende wijze in de gevel geplaatst. Het kozijn zit een metselwerklaag hoger en heeft geen dorpel. Dit kozijn in de gevel toegevoegd. Op een schets plattegrond is te zien dat het raam op een andere plaats in de gevel zit.

Afbeelding 32, een plattegrond met een kozijn dichtbij wand 1901, rechts waar momenteel een kozijn in de muur zit 2014.

Afbeelding 33, een oude foto met een groot kozijn boven een schuurtje.

De verandering heeft vermoedelijk te maken met het aanpassen van de maalderij. In den beginne stond er een stoommachine later werd deze vervangen voor een Crossley gasmotor. Hierover meer in paragraaf 4.12.

Afbeelding 34, de gevel nu met verhoogd raam

De schuur aan de rand van het erf; de paardenstal

Aan de rand van het perceel staat nog een schuur. Deze fungeerde in het verleden als paardenstal. De paardenstal komt qua architectuur veel overeen met de schuur naast de molen. In de zuidgevel zitten een zelfde type kozijnen als in de schuur. De noordgevel is gericht naar de straat en heeft een afwijkende gevel. In deze gevel zitten grote poortdeuren en een groot raam. In het dak zit een opening met luiken voor het gebruik van de hooizolder en opslagzolder. De schuur heeft een mansarde kap met schenkelspanten.

Het dak is rijkelijk versierd met fraai geschulpte windveren, een geschulpte gootlijst voor een getimmerde bakgoot en een gevelteken. Het houtwerk dat op dit moment op de kap zitten stammen niet uit de bouwtijd. Dit is geconstateerd naar aanleiding van de gaafheid van het hout. Het is dus niet met zekerheid

te zeggen dat deze verschijning in de bouwtijd is aangebracht. Op oude foto's zijn er wel aanwijzingen te zien die wijzen op versieringen.

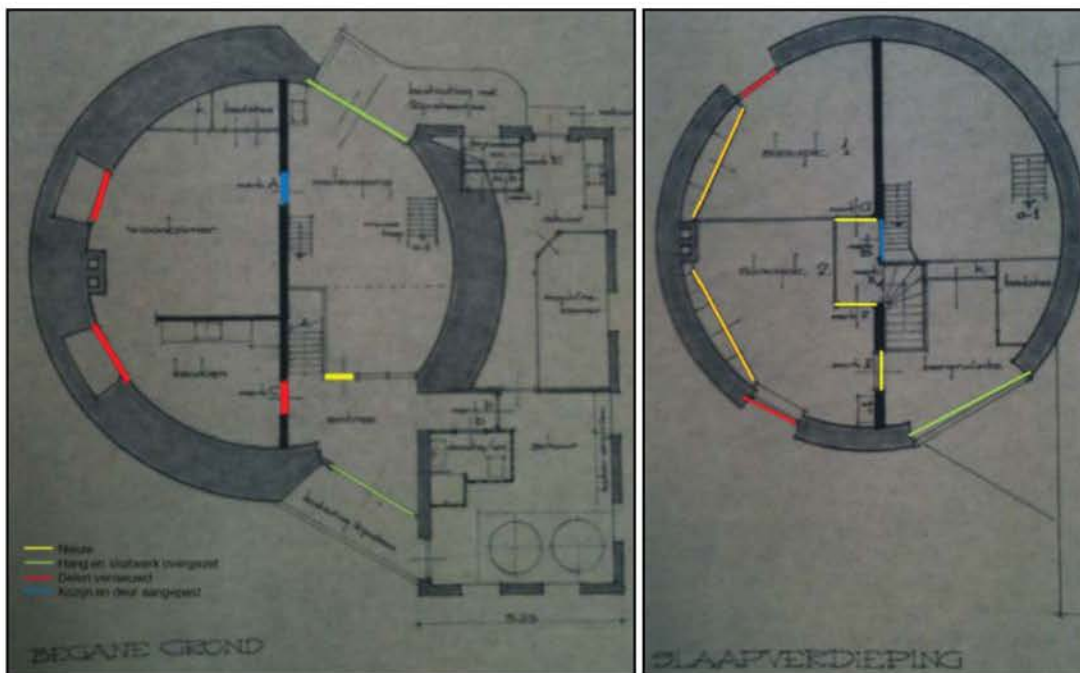
Afbeelding 35, de paardenstal is rijkelijk versiert met windveren en op het dak een gevelteken

Afbeelding 36, de paardenstal met hier ook een geschulpte bakgoot.

4.3 Interieur molen

Tijdens de verbouwing in 1984 is de woning intensief gerenoveerd. Hierbij zijn twee deurkozijnen bewaard gebleven. De grenen binnendeuren tussen de molengang en de woonkamer en de deur tussen de molengang en de slaapkamerverdieping zijn hergebruikt tijdens de verbouwing in '84. Deze kozijnen stammen nog uit de bouwtijd van de woning. Dit is te zien aan de detaillering van de kozijnen en de inpassing in de muur. Het kozijn tussen de entree en de keuken is vernieuwd. Op de verdieping zijn een aantal extra wanden geplaatst. In deze wanden zijn nieuwe deuren geplaatst met een zelfde profiel als de twee hergebruikte deuren. Het tussenschot tussen de entree en de molengang is ook in 1984 geplaatst. Voorheen was de gehele molengang van poort tot poort open.

Afbeelding 37, met kleur is aangegeven welke kozijnen nieuw/ hergebruikt zijn in 1984.

De begane grond is bij het toevoegen van de woning in twee delen opgedeeld. Dwars door de molen loopt een wand met aan de een zijde de molengang en aan de andere zijde de woning. De plaats van de wand is naar alle waarschijnlijkheid uit de bouwtijd van de woning in de molen. De huidige wand is niet de wand uit de bouwtijd van de woning, maar een opnieuw gemetselde en gefundeerde wand. Hierbij zijn oude stenen hergebruikt.

De wand, die het woongedeelte in tweeën deelt, is ook in 1984 gemetseld. Deze wand is niet op alle oude plattegronden getekend. Op de oudste woningplattegrond is deze wand wel aangegeven. Deze wand schermde de woonkamer van de slaapkamer af. Nu zorgt deze wand voor de scheiding van de keuken en de woonkamer.

Op plattegronden uit 1979 is een indeling zichtbaar waarop een aantal bedstedes in de molen aangegeven staan. Op de begane grond waren twee bedsteden aanwezig. Op de verdieping bevond zich een slaapkamer met bedstede. Verder was er nog een slaapkamer en een zolder met bedstede. Er is nog één van de bedstede aanwezig op de begane grond. Het houtwerk van deze bedstede is behouden tijdens de woningrenovatie. Het houtwerk heeft een nieuwe buitenlaag gekregen, zodat het hout zelf niet meer te zien is. Van de overige bedstede zijn geen sporen te vinden.

Naast de woning in de molengang is ook nog een waterpomp aanwezig. Deze pomp is opnieuw opgemetseld in 1984. Waarschijnlijk is de pomp geplaatst ten tijden het creëren van de woning in de molen. Het behoeft meer onderzoek om exact te bepalen hoe oud de waterpomp is en waarom hij op deze locatie is geplaatst.

In de molen is een spreekbuis aanwezig. Deze spreekbuis hing voorheen in molen "De Meidoorn" te Utrecht. Tijdens de boeldag van deze molen kocht molenaar Jaap Hoogendoorn de spreekbuis, de oude penbalk en twee reservegangen palmhouten staven van schijflopen van molen "De Meidoorn". De staven zijn later weer terug gegaan naar Utrecht en gebruikt voor molen de "Rijn en Zon". De spreekbuis hangt vandaag de dag nog in molen "De Windhond".(bron: molendatabase)

UTRECHT.
Pentekening, v.l.n.r. De Kat, De Meiboom en de Rijn en Son

Afbeelding 38, de molens in Utrecht, links is de Meidoorn

Het interieur van de molen heeft op dit moment een gele inslag. De plinten, zolderbalken, kozijnen en deuren zijn in een lichtgele kleur geschilderd. Op een film van de heer van Krieken is het interieur te zien met een grijzige kleur. Dit is ook waar te nemen aan de binnenzijde van de kasten op de verdieping.

Afbeelding 39, foto binnenzijde kast

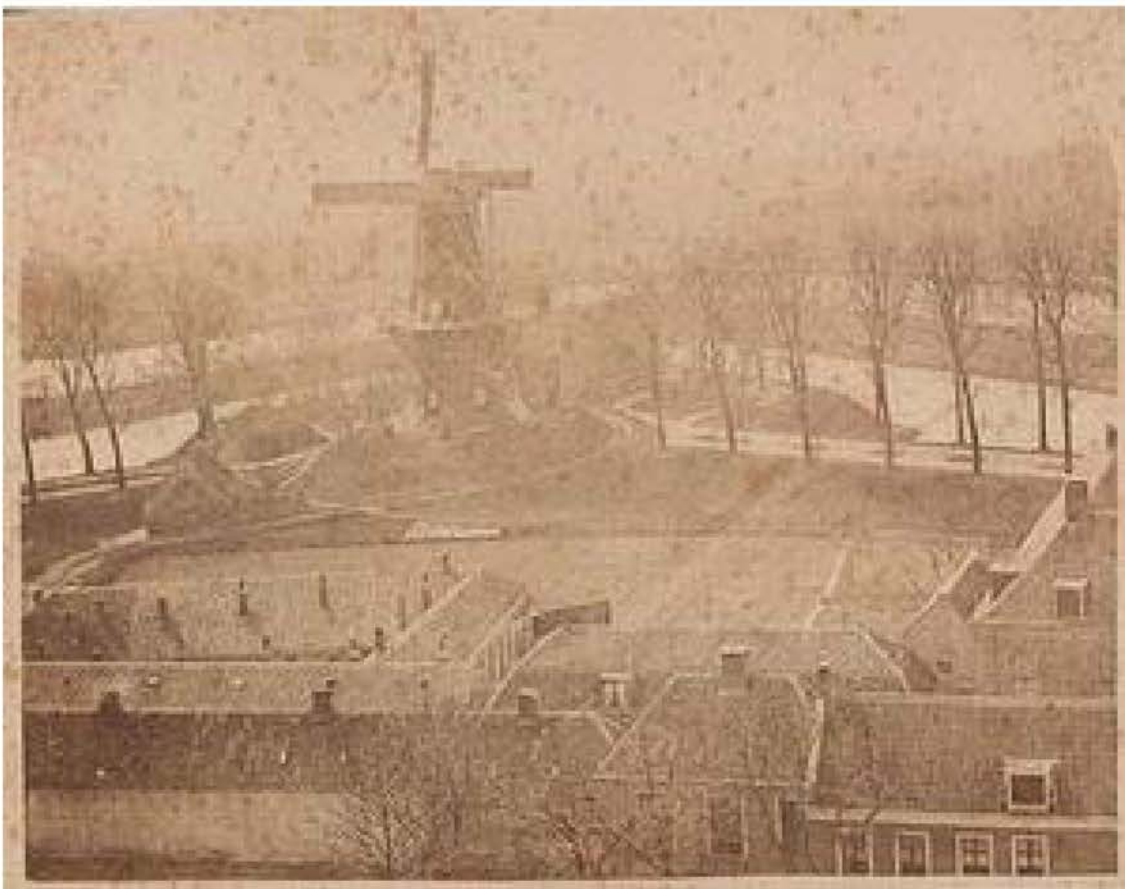

4.4 Bastion en beplanting

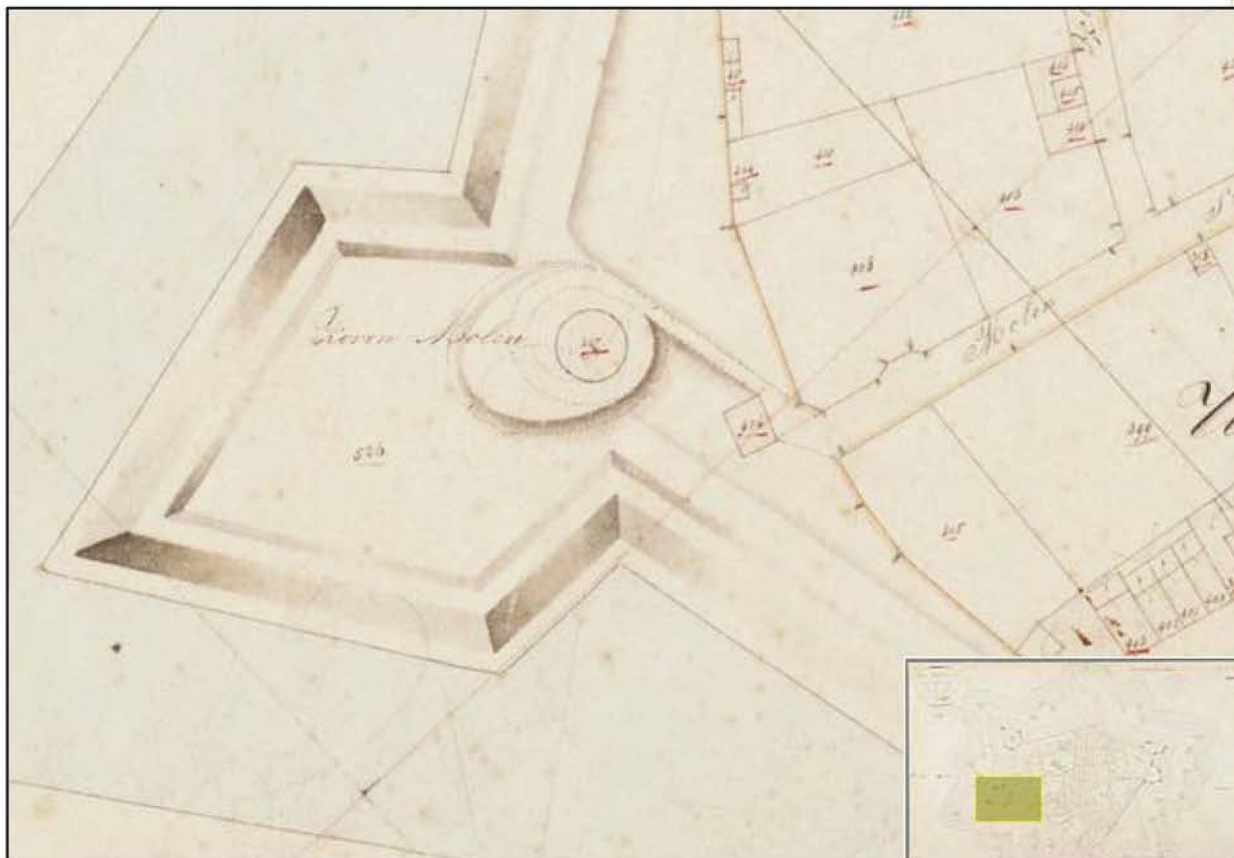
Zoals in hoofdstuk 3 is te lezen staat de molen op een oude stadswal. Dit is ongeveer op dezelfde plaats geweest als de molen die daar voorheen heeft gestaan.

Opvallend is een foto uit de bouwtijd van het maalderijgebouw (afbeelding 40). Vooraan is hier bebouwing te zien waar ooit ook een rosmolen heeft gestaan. Op de molendatabase is vermeld dat er in 1570 niet enkel een nieuwe standerdmolen werd gebouwd, maar ook een nieuwe rosmolen. Deze rosmolen zou ter plaatse van de paardenstal hebben gestaan. Tot wanneer de rosmolen hier heeft gestaan is onduidelijk. In de verschillende verkoopaktes word het bijgebouw benoemt als stal. In 1755 verandert de naam van stalletje naar stal. Dit kan wijzen op een nieuwe stal. Het is mogelijk dat het stalletje de voormalige rosmolen was. Maar aangezien er een verkleinwoord is gebruikt is dat niet zeker. Doordat er voornamelijk wordt afgegaan op de toenmalige benaming van functies is het discutabel tot wanneer de rosmolen er heeft gestaan. Het is namelijk mogelijk dat de stal op de afbeelding de voormalige rosmolen is. Deze is dan al vele jaren in gebruik als stal of stalletje. Dit behoeft meer onderzoek om hier zeker wat van te zeggen.

Het bijgebouw is vervangen voor het reeds bestaande bijgebouw/schuur.

Afbeelding 40, het bastion op de wal foto eind negentiende eeuw. Bron collectie RHC

Afbeelding 41, 1811-1832 de kadastrale minuut

Op afbeelding 40 is zichtbaar dat er voornamelijk bomen op de wallen stonden. De vorm van de molenwal is in de loop der jaren veranderd. Het pad dat rond de molen loopt heeft nog wel dezelfde vorm als het pad dat staat getekend op de kadastrale minuut.

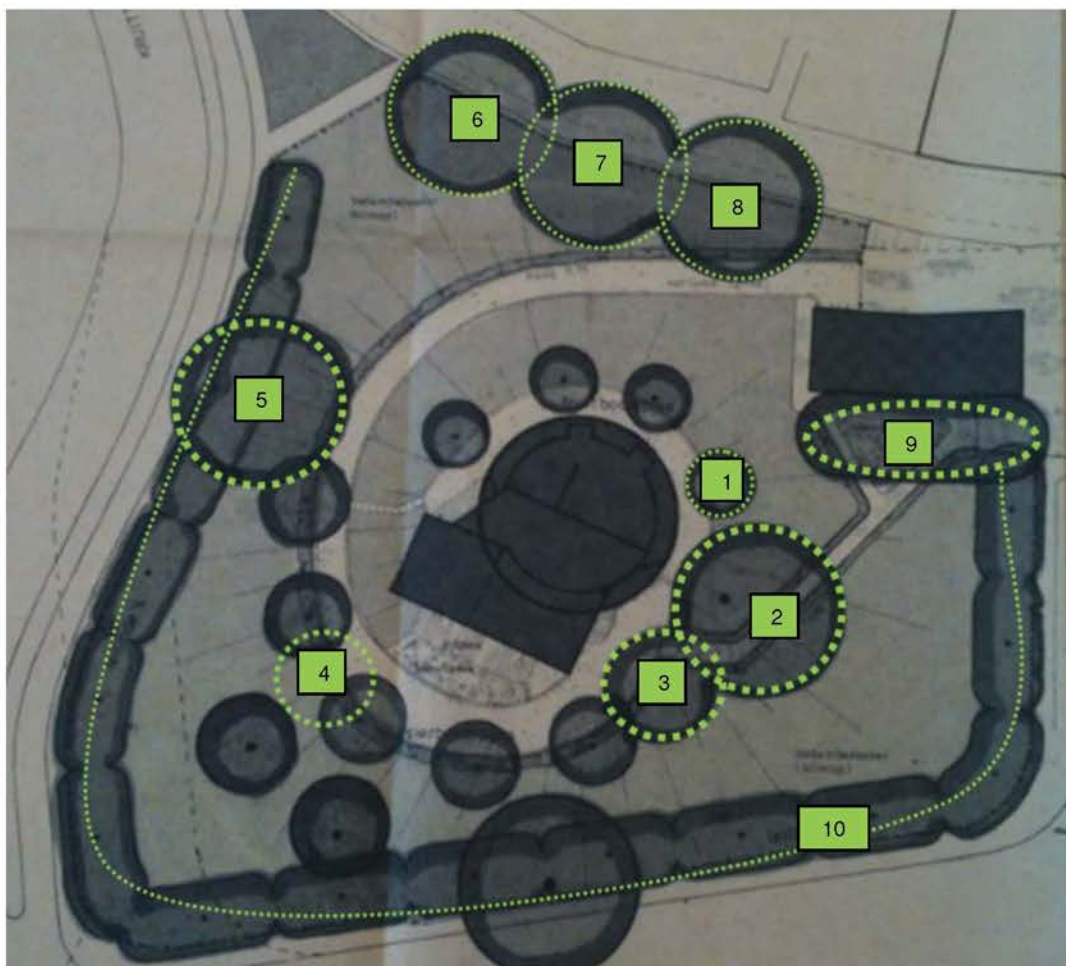
Afbeelding 42, 1893, afbeelding hangt in molen.

In 1984 is er een inventarisatie gemaakt van de beplanting. Hierbij is ook een inrichtingsplan gemaakt voor nieuwe aanplanten. Het inrichtingsplan is de basis voor de beplanting van dit moment. Zo zijn de leilindes die rondom het perceel staan zijn in 1984 geplaatst. Rondom de molen is een bodembedekkende klimop aanwezig. Deze is in het plan van 1984 voorgescreven. De perenboom aan de rechterzijde van de poort is ook opgenomen in het genoemde plan.

Op basis van de beschikbare gegevens, te weten oude foto's, de inspectie in het veld en de inventarisatie, is te constateren dat acht bomen al een behoorlijke leeftijd hebben. De in het oog springende kastanjabomen en de esdoorn staan al vele jaren voor de molen.

In de volgende paragraaf worden de bomen geschat op leeftijd. Bomen hebben een verschillende groeisnelheid. Er bestaat een formule om de leeftijd te beredeneren. De formule gaat er van uit dat de

boom 2 cm per jaar in omtrek groeit. Deze formule is bij wilgen en populieren niet van toepassing. De omtrek wordt op een meter hoogte gemeten. De foto's zijn gemaakt tijdens veldwerk april 2014.

Afbeelding 43, ontwerpplan 1984, met de bestaande bomen aangegeven in groen.

1. De Pyrus "Dirkies peer"

Aan de voet van de molen staat een fruitboom. Deze boom heeft op dit moment een omtrek van 106 cm. Hieruit blijkt dat het om een 'oudere' boom gaat. Op de inventarisatielijst van 1984 is deze boom ingemeten met een omtrek van 32 cm. Vermoedelijk heeft deze boom nu een leeftijd van 60-70 jaar. (Deze leeftijd is een gemiddelde inschatting bepaald door referentie peren bomen, bron *de oudeboomgaard.com*) In het ontwerp plan van '84 is deze perenboom meegenomen in het fruitbomen laantje. De perenboom die er voorheen naast heeft gestaan is verdwenen.

2. Aesculus hippocastanum, witte paardenkastanje

Van verre is deze boom goed zichtbaar en is op verscheidene afbeeldingen prominent aanwezig. In 2014 is deze boom gemeten met een afmeting van 231 cm. Ervan uitgaande dat een boom gemiddeld 2 cm per jaar groeit zal deze boom ongeveer 115 jaar zijn (*bron: de Koninklijke boomkwekerij van der Bom*)

3. Acer Pseudoplatanus, esdoorn

Naast de kastanje boom staan een esdoorn. Deze boom is als een klein boompje op verschillende oude foto's te zien. Deze esdoorn heeft een omtrek van ongeveer 184 cm. Waarschijnlijk heeft deze boom een leeftijd van ongeveer 90 jaar.

4. Franxinus Exelsior, Es

Deze boom is aangegeven op de kaart uit 1984. Het is opvallend dat deze boom niet meer op het ontwerpplan staat. Mogelijk is het plan geweest om deze boom te verwijderen of te verplaatsen. De boom is in ieder geval blijven staan en heeft nu een leeftijd van ongeveer 90 jaar (omtrek in 2014: 180cm). Deze boom is vermoedelijk in dezelfde periode als de esdoorn geplant.

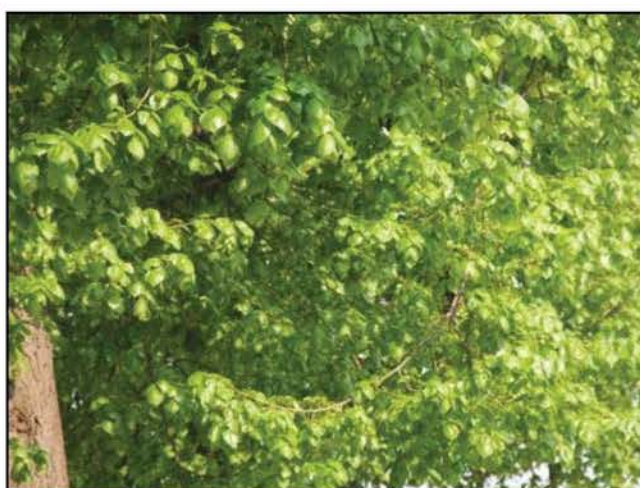
5. Robinia Pseudoacacia, acacia

De acacia is de dikste boom die op het perceel staat. De stamomtrek bedraagt 301 cm. Een acacia is een snelle groeier. Hij groeit zo'n meter in de hoogte per jaar. Door zijn snelle groei wordt de leeftijd anders berekend. (bron *scarlet.be*, *Wikipedia*) De boom zal een leeftijd hebben van ongeveer 75 jaar. Deze bomen kunnen een leeftijd bereiken van ongeveer 200 jaar. De acacia is een Zuid-Amerikaans ras.

6, 7, 8. Tilia Euchlora, Lindes

Als een laan naast elkaar staan deze lindes. Deze boom is in de inventarisatielijst uit 1984 opgenomen. In 2014 bedraagt de stamomtrek 179 cm. Deze bomen zijn circa 90 jaar oud.

9. Aesculus Hippocastanum, witte paardenkastanje

Aan de noordzijde van het perceel, naast de paardenstal, staat deze prominente paardenkastanje. Deze boom heeft een omtrek van 253cm. Bij benadering is deze boom 126 jaar oud. De andere kastanjeboom staat boven op de wal en is geschat op 115 jaar. Aangezien de 'jongere' boom meer in de wind staat zal deze langzamer groeien. Het is dus goed mogelijk dat de beide kastanjabomen toch in een zelfde jaar zijn geplaatst.

10. Tilia Euchlora, Leilinde

Rondom het perceel staan 21 leilindes. De inventarisatielijst van 1984 toont nog geen leilindes. De bomen zijn op het inplantingsontwerp wel aangegeven. Met inachtneming van de stamomtrek is het waarschijnlijk dat deze bomen rond 1984 zijn aangeplant. Ten tijden van het veldwerk hadden de bomen een omtrek van ongeveer 90 cm. De bomen zijn ongeveer 30 jaar oud.

Op basis van de geschatte leeftijden is het aannemelijk dat de es, esdoorn en de lindes in hetzelfde jaar zijn geplant. Op het terrein zijn nog meer bomen aanwezig. Deze bomen zijn allen na de inventarisatie van 1984 geplaatst. De fruitbomen 11,12 en 13 zijn in de laatste 25 jaar geplaatst. Deze komen overeen met het ontwerp van '84. Echter zouden volgens het ontwerp geen perenbomen worden geplaatst, maar sierbomen. De appelboom is wel volgens ontwerp. Als bijlage is de complete lijst op basis de inventarisatie van 2014 toegevoegd.

*Foto van appelboom met bloesem,
staat tussen paardenstal en molen*

4.5 Kap

Tijdens de restauratie in 1978/1979 is de kap van de molen gerestaureerd. Bij deze restauratie is de kap vernieuwd. De kap was voor de restauratie bekleed met loden stroken. De kap is nu bekleed met EPDM. De kuip en kruivloer zijn toen evenals de penbalk, de staartbalk, de korte schoren en de ijzerbalk vervangen.

Afbeelding 44, 1928, kaart collectie alle molens

Afbeelding 45, 1979, collectie alle molens

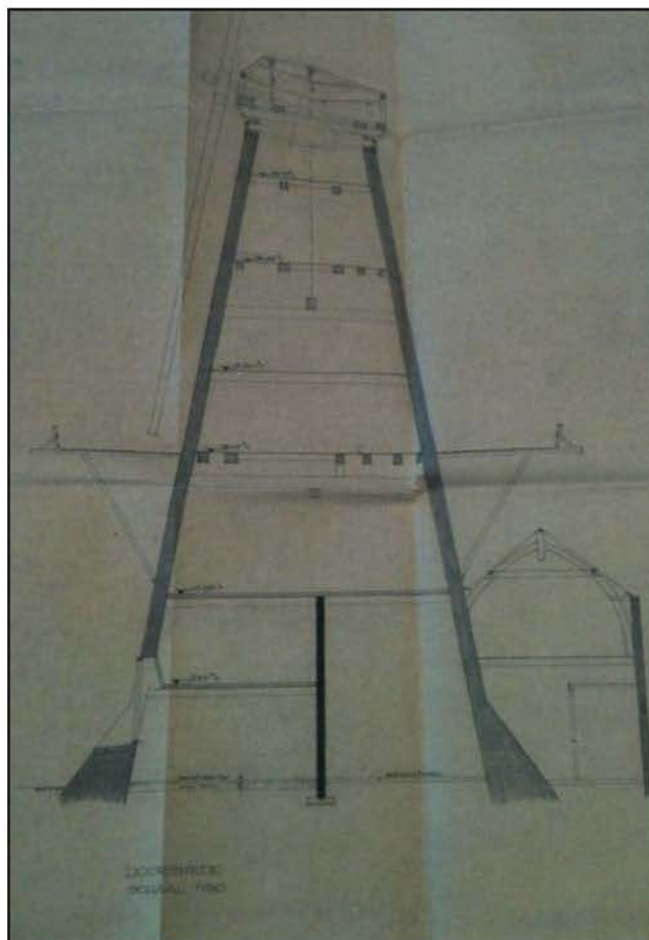
4.6 Vloeren, balklagen en trappen

De molen

Molen "De Windhond" heeft onder de stelling één zolder en een slaapzolder. Onder de stellingzolder ligt extra balklaag die voor de oplegging van de pelstenen gebruikt zijn. Deze balklagen zijn vervaardigd uit eiken en grenen. De steenzolder heeft een aantal hergebruikte eiken balken. De twee zolders daarboven zijn voorzien van grenen balken.

Bij de restauratie van 1984 is de balklaag van de slaapkamer vervangen. De balken zijn toen verwijderd en waar nodig ingekort. Bij deze gelegenheid is de balklaag 30 cm hoger gelegd. De oude balkkasten werden opgevuld en gepleisterd. Er zijn op dit moment dan ook weinig bouwsporen zichtbaar van de bouwhoogte van de

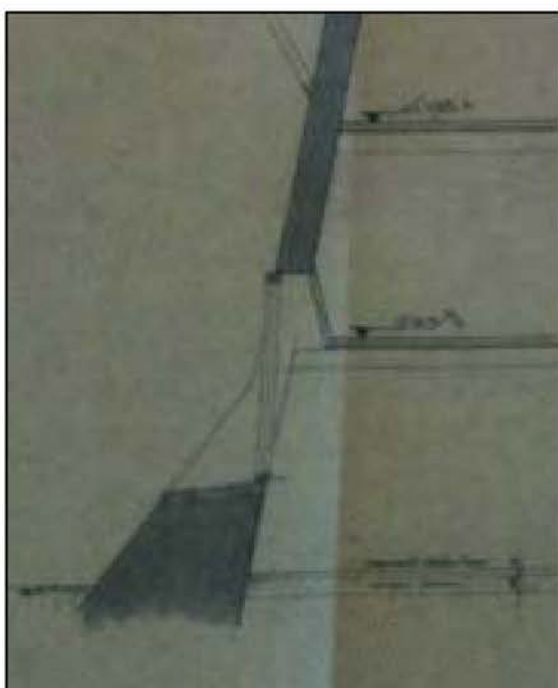
Afbeelding 46, doorsnede molen 1984

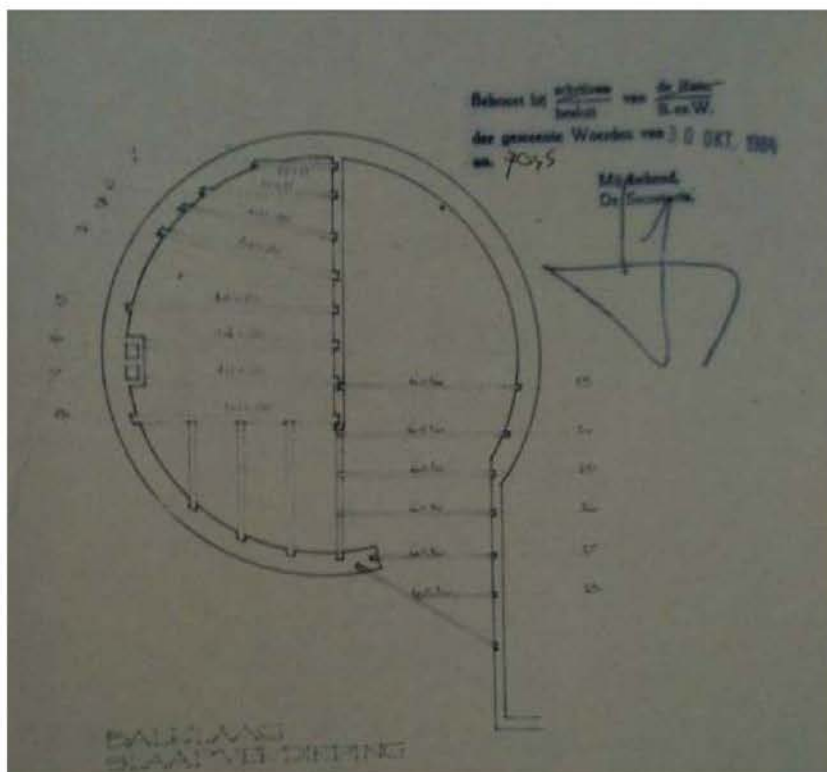
slaapzolder uit 1861, toen de woning in de molen geplaatst werd. De balklaag boven de molengang is vervaardigd uit balken van de verdiepingsvloer in de maalderijgebouw. Boven de keuken en de woonkamer is een groot deel van de balken vernieuwd. Op de tekening staan de balken boven de bedstede en de woonkamer schuin getekend. Deze balken zijn evenwijdig aan elkaar uitgevoerd en dus waarschijnlijk gezien de lengte ook vernieuwd.

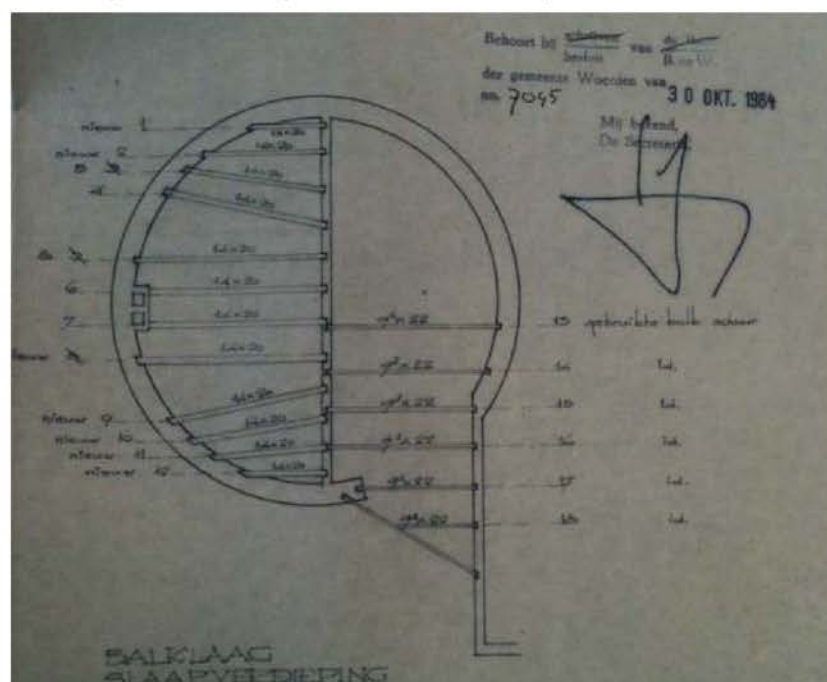
Afbeelding 47, de verdiepingshoogtes voor de verbouwing 1984, de balklaaghoogtes bij bouwtekening 1984

Afbeelding 48, de verdiepingshoogtes na de verbouwing, bouwtekening 1984

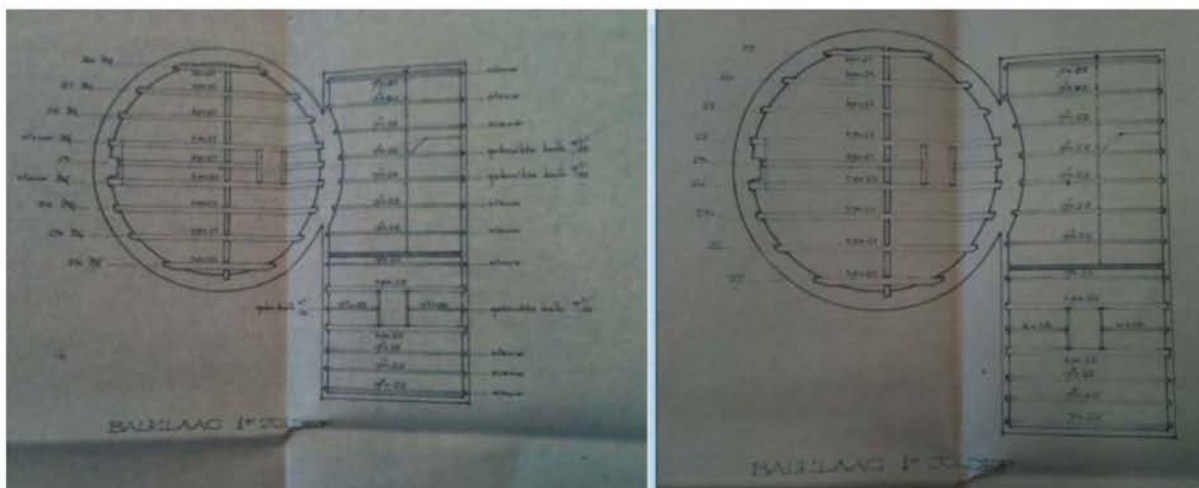
Afbeelding 49, De balklaag van voor de verbouwing 1984

Afbeelding 50, de balklagen van de ingreep in 1984

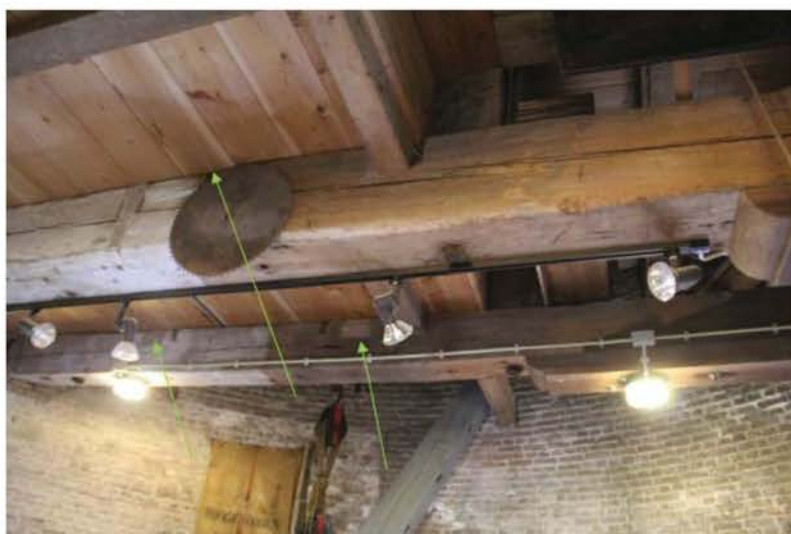
De eerste zolder vloer is met deze verbouwing ook verhoogd. De balken zijn ingekort en hergebruikt. De langste balken zijn vervangen door twee nieuwe exemplaren. De verdiepingshoogte is van 4,52 meter

naar 4,98 meter verhoogd. De verdiepingsvloer van de schuur is toen tevens vervangen. Die balken zijn naar de slaapverdieping verplaatst en in de schuur heeft 11 nieuwe vloerbalken gelegd.

Afbeelding 51, Aan de linkerzijde de 'nieuwe' balklaag vanaf 1984, aan de rechterzijde de balklaag van voor 1984.

De balken op de tweede zoldervloer, de vloerbalken en zolderbalken voor de pelsteen zijn tijdens de restauratie van azobé sleutelstukken voorzien. De ingerotte koppen zijn verwijderd, waarna de balken werden doorgeschoven. Dit is zichtbaar aan enkele herstelde balkkassen. (aangegeven met groene pijltjes op afbeelding 48)

Afbeelding 52, foto 2014

De twee balken op de foto (afbeelding 52) onderscheiden zich door een witte kleur. Deze kleur is ook op de muur te zien. Op enkele plaatsen in de muur is zichtbaar dat er sparingen in de romp zijn opgevuld. Op deze plaats bevond zich de knechtenkamer. Een oude, houten roe is gebruikt als zolderbalk. (bron Karel Dolman). In een bijlage aan de brief van de gemeentewerken uit 1981 is vermeld dat de destijds door de molenaar aangebrachte tussenzolder moet worden verwijderd. De zolder functioneerde niet meer en was 'ontsierend'. Dit is toen ook uitgevoerd aangezien er in het bestek van '84 niet over dit zoldertje wordt gerept.

De dubbele balklaag was ooit in gebruik voor de oplegging van pelstenen. De pelstenen lagen op de 'onderste' balklaag. Dit is ook zichtbaar aan een aan uitsparing in de eiken balken. Zie voor meer informatie over de pelstenen in paragraaf 4.13

De steenzolder bestaat een aantal opmerkelijke balken. Er zijn zolderbalken van een voormalige standerdmolen. Zo zijn er een burriebalk en een voormalige kruisplaat waarneembaar. Op de luizolder is een oude houten roe gebruikt als zolderbalk.

Afbeelding 53, Achter het bord zijn stenen ingeboet

afmeting balk	aantal balkkoppen verrot	soort hout	aantal smutstukken verrot	ter plaatse van
32 x 32 cm	2	eiken	2	2e verdieping maal- of stel-lingzolder
35 x 30 cm	2	grenen	-	
22 x 29 cm	6	grenen	6	
15 x 29 cm	2	grenen	-	
10 x 15 cm	4	grenen	-	
45 x 49 cm	4	grenen	2	
24 x 28 cm	4	grenen	2	3e verdieping steenzolder
32 x 29 cm	1	eiken	-	
25 x 30 cm	1	grenen	-	
44 x 35 cm	2	eiken	1	
50 x 30 cm	1	eiken	1	
24 x 29 cm	1	grenen	1	
35 x 32 cm	2	eiken	1	4e verdieping luizolder
48 x 41 cm	2	grenen	-	
25 x 21 cm	2	grenen	1	
21,5 x 30 cm	1	grenen	-	
23 x 21 cm	2	grenen	1	
18 x 25 cm	1	grenen	-	5e verdieping kapzolder
10 x 15 cm	1	grenen	-	
25 x 25 cm	6	grenen	1	
14 x 21 cm	1	grenen	-	
13 x 17 cm	1	grenen	-	1e verdieping schuifzolder
19 x 21 cm	4	grenen	2	

Afbeelding 54 besteklijst vloerbalken vervangen 1984

Trappen

De trap op de begane grond loopt is in 1984 in zijn geheel vernieuwd, evenals de trap die van de eerste naar de tweede zolder loopt.

In de molengang is een trap naar de slaapvertrekken geplaatst. Deze trap is tijdens de verbouwing van '84 tijdelijk verwijderd en later herplaatst. Bij de verbouwing zijn de vloeren verhoogd. De trap is verlengd door deze oud op een oude balk, vermoedelijk een oude lange schoor, te plaatsen.

Tijdens de verbouwing van de woning is er een extra trap toegevoegd. Deze eikenhouten trap loopt met een bovenkwart naar de slaapvertrekken.

4.7 Schoorsteen

In verband met de bouw van de schoorsteen zijn er een aantal verbouwingen uitgevoerd. Zo werd een koppel stenen en de trap op de steenzolder verplaatst. (*bron Karel Dolman*) Vermoedelijk is de schoorsteen geplaatst tijdens de bouw van de woning rond 1877. De schoorsteen is aan de binnenzijde tegen de molenromp gebouwd en komt uit in de kap. De schoorsteen is na 1984 waarschijnlijk niet meer gebruikt. De jonge onderdelen van de kap zijn niet beroet.

Op de aangebouwde schuur bevindt zich eveneens een schoorsteen. Deze schoorsteen is in 1984 dichtgemetseld. Het bouwjaar is niet duidelijk. De schoorsteen zal op een kachel aangesloten zijn geweest.

Op de plattegrond van de bestaande situatie voor de verbouwing van 1984 staat ter plaatse van de schoorsteen aan de binnenzijde een gootsteen getekend. Mogelijk werd dit aanrecht door de molenaarsknechten gebruikt.

GAANDE WERK

Het gaande werk is boven de stelling aanwezig en wordt alleen globaal beschreven.

4.8 Gevlucht, kruitwerk en staartwerk

Het gevlucht is diverse malen vervangen. De molen is in 1929 van een buitenroe voorzien, vervaardigd door de Gebr. B. Pot te Kinderdijk. De roe was afkomstig van de molen, die de polder Papekop & Diemerbroek te Woerden bemaalde. Ten behoeve van de plaatsing in "De Windhond" zijn ze ingekort. In 2004 is een gevlucht met gelaste, stalen roeden geplaatst. De binnenroe heeft een vlucht van 24,64 en de buitenroe 24,70 meter.

Onder de kap ligt ijzeren rollenkruitwerk. De molen wordt gekruidd met behulp van een kruithaspel. De staart en de spaken van het kruithaspel zijn okergeel. Op een bon uit 1962 wordt ook geschreven over de 'geleverde geeloker verf'

4.9 As, bovenwiel en vang

De bovenas is volgens bronnen niet uit de bouwtijd van de molen. De bovenas komt van fabricaat L.I. Enthoven nr. 501 uit 1868. Opmerkelijk is dat de pen van de bovenas niet geheel symmetrisch verloopt. Dit is waarschijnlijk gekomen door een gietfout. (bron *'Nieuw Utrechts Molenboek'*)
Het bovenwiel dateert vermoedelijk niet uit de bouwtijd. Op het een plooiestuk bevindt zich een bordje met de tekst: "J7W.Pot94", en aan de andere zijde "1794-1994, 200 jaar". Op een ander bord is de tekst "J.M. vd Vrin... 1881" aangebracht. Het bovenwiel is waarschijnlijk in dat jaar vervaardigd. Er is een Vlaamse vang met vier scharnierende stukken, een vangbalk met een haak en een vangstok.

4.10 Koningspil

De koningspil is vervaardigd uit grenen. Mogelijk stamt deze nog uit de bouwtijd.

4.11 Luiwerk

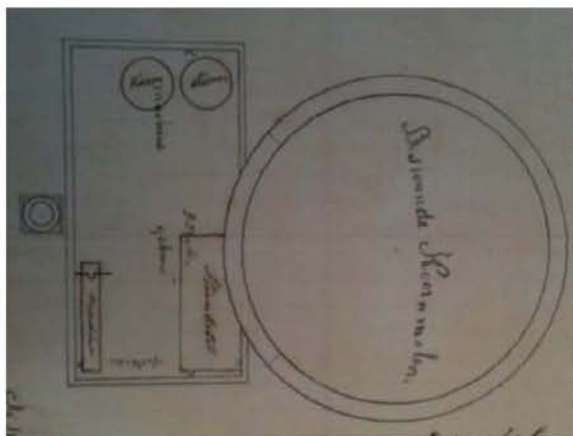
In de molen bevindt zich een sleepluiwerk. Het luitouw loopt door tot in de centrale gang op de begane grond. In het maalderijgebouw bevindt zich eveneens een luiwerk. Dit luiwerk wordt met een riemaandrijving vanaf de maalas van de dubbele maalstoel gedreven.

4.12 Molenstenen en toebehoren

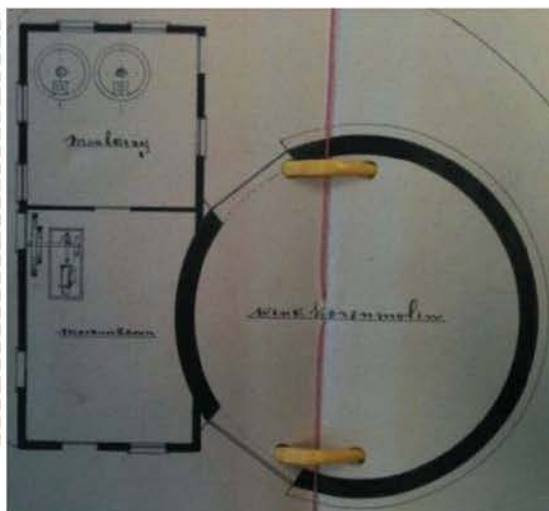
Schuur

In het maalderijgebouw is een Crossley gasmotor geplaatst, die twee koppel stenen op een dubbele maalstoel aandrijft. De maalstoel met de bijhorende zaken zijn van een hoge leeftijd. De maalstoel zal in gebruik genomen zijn, toen de stoommachine geplaatst werd.

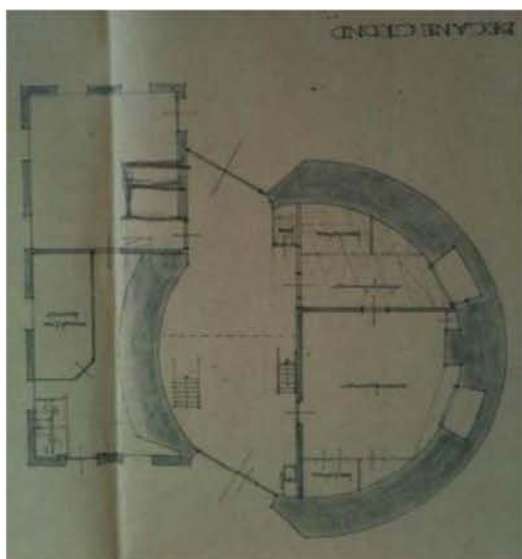
Er zijn een aantal opmerkelijke elementen, zoals de as die naar buiten doorloopt. De constructie van de maalstoel is aangepast. De liggers van de maalstoel zijn in twee delen gezaagd. Dit is niet logisch als beide koppel stenen tegelijkertijd geplaatst zijn. Mogelijk zijn beide koppel stenen niet tegelijkertijd gelegd of heeft een koppel elders gelegen. Op een tekening van de RCE uit 1877 staan de maalstenen op een andere plaats. Het is dus goed mogelijk dat de maalstenen tijdens de stoommachine tijd geplaatst waren volgens tekening. Bij analyse van de plattegrond uit 1877 lijkt de schuur een stuk korter dan de huidige schuur. In de gevel en bij de constructie is nu niets (meer) te zien van een eventuele uitbreiding. Beide koppels stenen zijn nog voorzien van een steenkuip, een schuddebak en een kaar. De meelbakken uit de bouwtijd zijn niet meer aanwezig. De rechter maalstoel heeft de inscriptie JHT in de zijkant van de kuip staan.

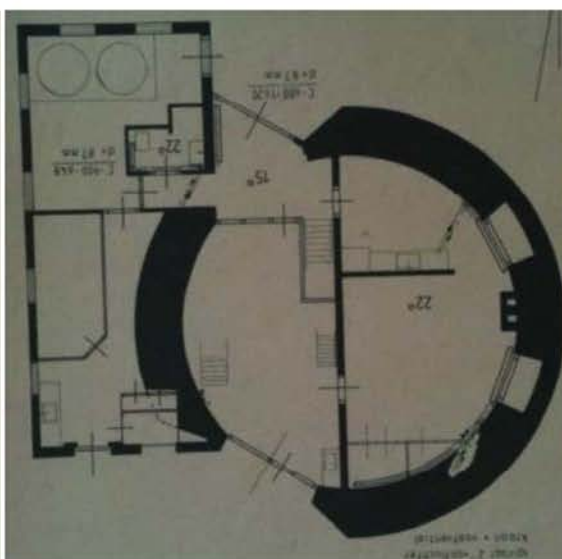
1877

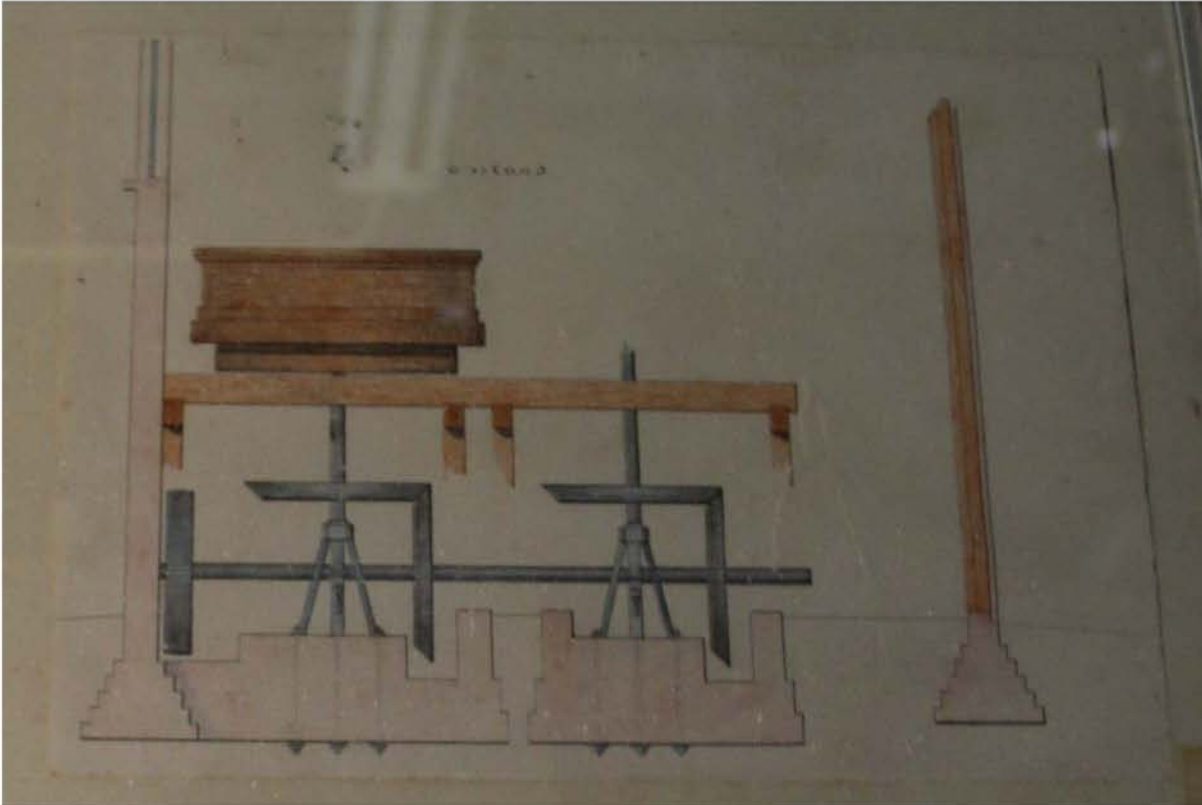
1901

Bestaande situatie 1984

nieuwe situatie 1984

Afbeelding 55, aanvraag vergunning molenstenen, hangend in schuur

4.13 Overige (maalderij)apparatuur

In de molengang is de molenwagen sinds 2012 weer aanwezig. Verschillende jaren werd het meel met paard en wagen naar de bakkerij gebracht. De wagen werd later vervangen door gemotoriseerd vervoer.

Afbeeldingen 56 rond 1930, wagen met 'de vos' en de vader van Geurt Hoogendoorn, rechts de wagen met het paard van de molenaar. (bron Woerden dichtbij)

Pelstenen

De molen heeft een extra balklaag onder de maalzolder. Hier waren de pelstenen opgelegd. De kistbalken vertonen nog sporen van de pelstenen. Hieruit is op te maken dat er twee pelstenen hebben gelegen. Het is niet exact bekend in welke periode de molen tevens als pelmolen heeft gefunctioneerd. Uit het archiefonderzoek blijkt dat er in 1861 melding van wordt gemaakt. Op het molenerf zijn een aantal pelstenen in gebruik als trap. Dit zijn vermoedelijk de pelstenen die voorheen in de molen lagen. Op foto's uit 1962 zijn de pelstenen buiten al aanwezig.

Afbeelding 57, pelstenen in de grond op het erf

Gasmotor

De gasmotor in de schuur is een Crossley Brothers, limited Manchester. Volgens het plakkaat aan de muur is dit een Crossley Otto patents. De motor is in 1901 geplaatst en staat nog op de zelfde plaats. De drijfriem liep langs de muur om de maalstenen aan te drijven. Hierdoor kon men ook bij windstil weer malen.

De firma Crossley Brothers is opgezet in 1867. Twee jaar later werden de motoren wereldwijd geëxporteerd. Het hokje om de gasmotor is gemaakt van hergebruikte materialen. Zo is aan de zijkant een oude schuurdeur of poortdeur te zien.

Afbeelding 58, Crossley Brothers Limited, Manchester

Afbeelding 59, de gasmotor

5. WAARDESTELLINGEN

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zijn waardestellingen opgesteld vanuit de bevindingen van hoofdstuk 3 en 4. De waardes worden bepaald van alle ruimten en elementen onder de stelling. Hiervoor zijn de richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed gebruikt. De waardestelling zijn op basis van de gaafheid, zeldzaamheid en streekeigenheid. Deze basiselementen bepalen of de onderdelen en bevindingen een hoge monumentale waarde, positieve monumentale waarde of een indifferente waarde hebben. Daarnaast wordt er onderscheid gemaakt in contextuele en een interne waardestelling.

Bij de beplanting van het erf zijn andere richtlijnen gebruikt. De waardes zijn bepaald aan de hand van een vijftal elementen. Er is gekeken naar natuurwaarde, landschappelijke waarde, waarde voor stad- en dorpschoon, beeldbepalende waarde, cultuurhistorische waarde en waarde voor de leefbaarheid.

5.2 Contextuele waardestelling

Deze molen heeft verscheidene bijzonderheden. De molen, die bovenop de stadswal gebouwd is, vormt een onderdeel van een complex met verschillende typische bijgebouwen.

De molen is, behalve als korenmolen, als woning ingericht. In de regio zijn er meer korenmolens als woning ingericht geweest, zoals de "Rijn en Zon" te Utrecht, "De Windotter" te IJsselstein en "De Roode Leeuw" te Gouda. De molens te Utrecht en Gouda zijn nog in gebruik als woning. De molen heeft als stellingkorenmolen waar een woning in zit een hoge monumentale waarde.

5.3 Interne waardestelling

Op het molenerf bevinden zich twee schuren. De maalderijgebouw en de paardenstal laten de ontwikkeling van de molen zien. Van een molen enkel draaiend op de wind, naar stoomtractie en tenslotte naar een stadsgasmotor. Hierbij behoort een schuur voor de paarden en opslag. Het hele perceel vertelt het verhaal van de ontwikkeling van het molenaarsbedrijf. Het complex van de molen met beide schuren heeft een hoge ensemblewaarde.

STAANDE WERK

5.3.1 Romp met vensters en deuren

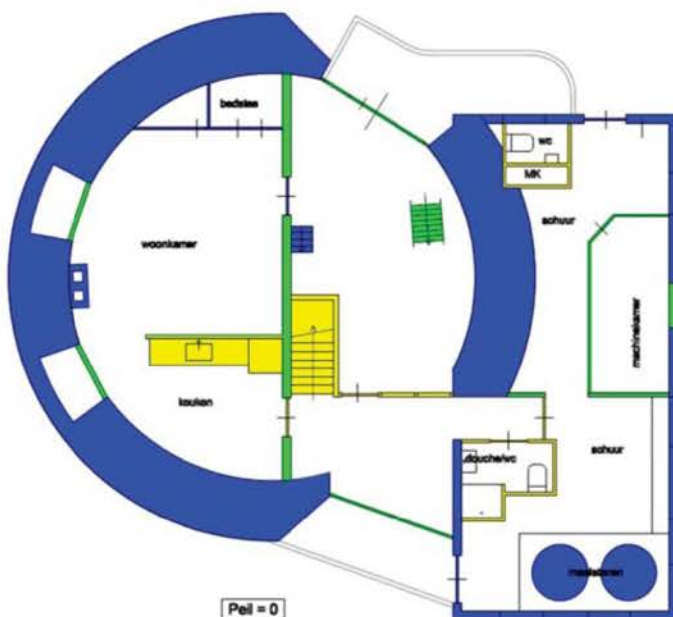
De romp zelf stamt nog uit de bouwtijd. De verflagen van de gevel zijn in de loop der jaren vervangen en er zijn kozijnen bij gekomen. De molenromp heeft een hoge monumentale waarde. De verschijningsvorm van de vensters op de eerste zolder, boven de stelling en de poort in de molenromp zijn niet veranderd na de bouw van de molen. De verschijningsvorm van de vensters en poort hebben dan ook een hoge monumentale waarde. Die vensters en deuren zijn zelf van positieve monumentale waarde aangezien het hang en sluitwerk uit de bouwtijd komt, maar het houtwerk zelf vervangen is. De kozijnen op de begane grond en de slaapverdieping zijn geplaatst tijdens de plaatsing van de woning. Aangezien er al veel verschillende onderdelen van de kozijnen vervangen zijn is de gaafheid van deze vensters niet groot. De woning in de molen is tijdsbepalend geweest, de vensters hebben een positieve monumentale waarde.

De poort in aanbouw tussen de molen en de schuur is na de bouw van het maalderijgebouw geplaatst. Het hang-en sluitwerk van de poortdeuren die van oorsprong in de molenromp zaten, zijn nog aanwezig. De poort heeft een positieve waarde, deels omdat deze beeldbepalend is voor de molen.

De twee binnendeuren van tussen de molengang/woning begane grond en eerste verdieping/molengang zijn van hoge monumentale waarde aangezien deze gaaf zijn en uit de bouwtijd komen van de woning. De overige paneeldeuren op de eerste verdieping en de begane grond hebben een indifferente waarde. Deze deuren zijn later toegevoegd.

De gevel van de maalderijgebouw is ten delen opnieuw gevoegd en gemetseld. De gevels hebben een hoge monumentale waarde. De vensters en deuren hebben een positieve monumentale waarde vanwege de uitvoering.

De vensters en deuren van de paardenstal hebben vanwege het feit dat ze geplaatst zijn in de bouwtijd een hoge monumentale waarde.

Afbeelding 60, waardestellingrepresentatietekening, blauw is hoge monumentenwaarde, groen is positieve monumentenwaarde en geel is indifferente monumentenwaarde.

5.3.2 Interieur molen en schuur

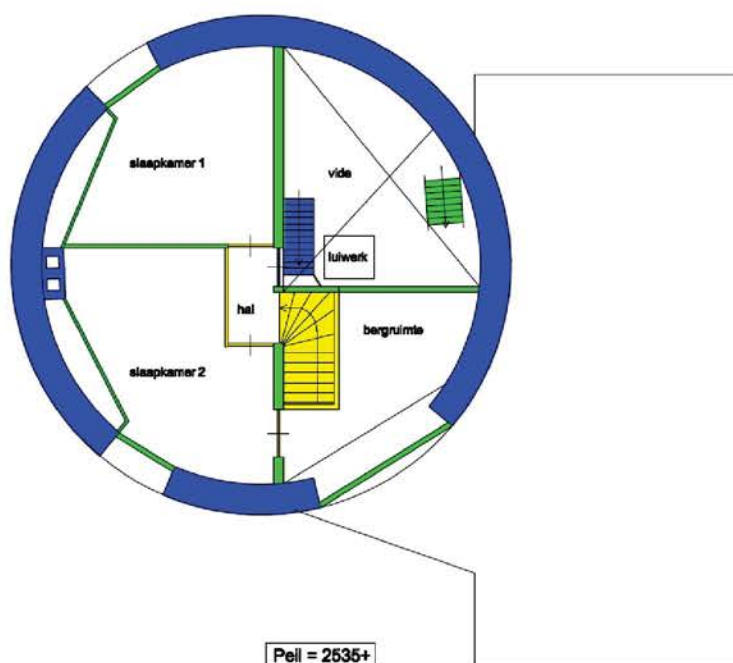
De bedstede is van hoge monumentale waarde, omdat deze nog sterk refereert aan de woning en nog redelijk gaaf is.

De scheidingswand tussen de molengang en de molen heeft een positieve monumentale waarde. De scheidingswand bevindt zich op deze plaats vanaf de inrichting tot woning. Dit geldt ook voor de korte

wandje bij de keuken en de tussenwand op de verdieping. De wanden zelf hebben geen hoge waarde, maar de locatie van positieve waarde.

In de schuur zijn bij de laatste renovatie en bij het plaatsen van de motor de plattegrond gewijzigd. Er zijn een aantal wanden bijgeplaatst ten behoeve van een aantal huishoudelijke faciliteiten. Deze toiletten zijn van indifferente waarde aangezien de locatie, noch de gaafheid, van waarde is.

Het hok om de gasmotor is van hoge waarde. Het hergebruik van materialen is typerend in de tijd en het deze wanden behoren bij het gebruik van de machine. Dit geldt ook voor de bak waar de banden door heen liepen langs de gevel. Deze bak is echter enkel van hoge waarde omdat het bijdraagt aan het gebruik van de motor en maalstoel.

Afbeelding 61, waarderepresentatietekening verdieping

Op de slaapverdieping zijn aan de wand twee inbouwkasten aanwezig. Deze kasten zitten al vele jaren in de molen. Het houtwerk is niet of nauwelijks veranderd in de loop der jaren. De kasten hebben een positieve monumentale waarde door de gaafheid. Ze zijn niet van hoge waarde, omdat dit type kasten niet zeldzaam is.

Op de verdieping zijn ook een aantal wanden die de hal vormen. Deze wanden hebben een indifferente waarde. Deze wanden zijn geplaatst waar voorheen geen wanden stonden.

5.3.3 Bastion en beplanting

Het bastion is een beeldbepalend onderdeel van de molen. De monumentale waarde is hoog, mede als onderdeel van de oude vestingwerken van Woerden. De beplanting is uit verschillende tijden. Zo hebben

de bomen veel verschillende leeftijden. Een aantal van deze bomen staat op het ontwerp plan van 1884. Die bomen zijn daar met een visie neergezet, deze bomen hebben een cultureel-historische waarde. In de tabel staan de bomen opgesomd. Met cijfers wordt daarachter aangegeven of en welke waarde de bomen hebben.

	Naam	Waarde	++/+/~
1	De Pyrus "Dirkjes peer"	5	+
2	Aesculus hippocartanum, witte paardenkastanje	4-5	++
3	Acer Pseudoplatanus, esdoorn	4-5	++
4	Franxinus Exelsior, es	4-5	++
5	Robinia Pseudoacacia, acacia	5	+
6, 7, 8	Tilia Euchlora, lindes	2-4-5	++
9	Aesculus Hippocastanum, witte paardenkastanje	5	+
10	Tilia Euchlora, leilindes	3-5	++
11per	Pyrus, peer	2	+
12per	Pyrus, peer	2	+
13ap	Malus, appel	4-5	++
14	Meidoorn	2	~
15	Pyrus, peer	2	+

Waarden:

1 = Natuurwaarde

2 = landschappelijke waarde

3 = waarde voor stad- en dorpschoon

4 = beeldbepalende waarde

5 = cultureel-historische waarde

5.3.3 Vloeren, balklagen en trappen

Bij de restauratie is de begane grond vloer vervangen. Tevens is de eerste verdieping van de woning en de eerste zoldervloer vernieuwd. Deze vloeren zijn zelfs niet meer op de hoogte van voor de verbouwing in 1984. Deze vloeren hebben een indifferente waarde.

De balklaag van de 2de zolder heeft een hoge monumentale waarde. Deze balken zijn geplaatst in de bouwtijd. De balken voor de pelkisten zijn minstens 153 jaar oud. Op de balken zijn verschillende bouwsporen zichtbaar van verplaatsing van de balken en de onderspillen van de pelstenen. Daardoor hebben de ook deze balken een hoge monumentale waarde. De houten vloerdelen op deze zolder zijn van indifferente waarde aangezien deze recent vervangen zijn. De trap naar de eerste zolder en de trap naar de tweede zolder zijn in 1984 vernieuwd. Deze trappen hebben een indifferente waarde. De trap naar de slaapvertrekken is nog de trap, die geplaatst is bij het plaatsen van de woning. Deze trap is van hoge

monumentale waarde. Bij de entree van de woning is er verder nog een trap. Deze trap is in 1984 extra aangebracht en heeft hierdoor een indifferente waarde.

De schuur heeft tijdens de renovatie een nieuwe balklaag gekregen. De balken zijn over het algemeen niet zeer oud en hebben een indifferente waarde.

De kappanten zijn op enkele plaatsen aangepast en versterkt. Verschillende delen zijn nog uit de bouwtijd. De spanten hebben een positieve monumentale waarde. De trap naar de verdieping is vermoedelijk uit de bouwtijd en heeft een positieve waarde

5.3.4 Schoorsteen

Een schoorsteen in een korenmolen is een zeldzaam fenomeen. Door de zeldzaamheid van schoorstenen in korenmolens heeft deze een hoge monumentale waarde.

De schoorsteen op de aangebouwde schuur heeft vermoedelijk een relatie tot het voormalig aanrecht voor de molenaarsknechten. De schoorsteen is van een gevorderde leeftijd. Deze schoorsteen heeft een positieve waarde.

GAANDE WERK

In het maalderijgebouw staat de gasmotor en de dubbele maalstoel. De gasmotor en de maalstoel hebben een hoge ensemblewaarde. Ze vertegenwoordigen een bepaald tijdsbeeld van de molen.

5.3.5 Luiwerk

Het sleepluiwerk in de molen is oud. Een andere bijzonderheid is de plaatsing van het luiwerk. Het luiwerk en de plaats van het luiwerk heeft een hoge monumentale waarde.

5.3.6 Molenstenen en toebehoren

De molenstenen in de molen worden buiten beschouwing gelaten. Deze liggen boven de stelling en vallen buiten de criteria.

De molenstenen in de schuur zijn gemaakt in de bouwtijd van de schuur. De constructie van deze stenen met een achtkantige onderstel onder de kuip is niet veel voorkomend in Nederland. De maalstoel heeft een hoge monumentale waarden onder andere vanwege de constructie. De maalstoel vertoont interessante gebruikssporen. Hieruit kan worden geconcludeerd dat deze voorheen op een andere plaats gestaan heeft. De dubbele maalstoel heeft een grote zeldzaamheidswaarde. De monumentale waarde van de maalstoel is hoog.

5.3.7 Overige (maalderij)apparatuur

De molenkar staat in de molengang. Deze molenkar is voor vele jaren door de molenaars gebruikt. Het is zeer zeldzaam dat de bij de molen behorende molenkar nog in goede orde aanwezig is. De molenwagen heeft in combinatie met deze molen een hoge monumentale waarde.

Pelstenen

De pelstenen op het terrein hebben een positieve waarde doordat deze samen met de balklaag nog de enige aanwijzingen zijn dat de molen pelstenen heeft gehad.

Gasmotor

Er zijn nog een aantal Crossley-motoren aanwezig. Deze worden veelal aangedreven op diesel. Verder zijn er enige zuiggasmotoren. Een motor op stadsgas is uitermate zeldzaam. Verder vertoont een combinatie van hulpmotor en korenmolen een zeldzaamheidswaarde. De motor heeft een hoge monumentale waarde.

De combinatie motor met de dubbele maalstoel heeft een hoge ensemblewaarde, omdat deze samen bepalend zijn voor een tijdsbeeld van de aanbouw van de molen.

6. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Op basis van de historische gegevens en de waardestellingen kunnen de volgende conclusies worden getrokken:

- De restauratie van 1978 en 1984 hebben de molen in een goede staat gebracht. Hierbij zijn veel elementen uit de bouwtijd verwijderd. De bouwsporen in bijvoorbeeld de gevels zijn niet meer zichtbaar.
- De molen is van 1861 tot 2011 bewoond geweest.
- De ontwikkeling van het molenaarsbedrijf is nog te zien bij deze molen. Ten delen door de bijgebouwen die nog reeds op het perceel staan. De nog aanwezige stadsgasmotor met bijbehorende dubbele maalstoel heeft hierin een rol.
- De molen heeft een aantal zeldzame elementen en kenmerken: een schoorsteen in de molen, een woning met bedstede, een Crossley gasmotor inclusief bijbehorende dubbele maalstoel, een molenwagen en balken onder de eerste zolder die refereren aan de pelstenen.
- Een woning in een korenmolen is vrij kenmerkend voor hoge stellingmolen in de regio.
- In 1984 zijn de balklagen en wanden van de woning vervangen en deuren en een keuken zijn nieuw aangebracht.
- De kap is in 1978 grondig gerestaureerd, hierbij is het bovenwiel van 1880 behouden en ook de as uit 1868 is bij de molen gebleven. Het gevlucht dateert uit 2004.
- De balklaag van de tweede zolder en de balklaag voor de pelstenen heeft een hoge monumentale waarde.
- De erfbeplanting heeft nog veel elementen die van voor het ontwerp uit 1984 dateren.

Aan de hand van de verkenning en de conclusies kunnen de volgende adviezen gegeven worden:

- Met restauraties, onderhoud en herbestemmingen de positieve en hoog gewaardeerde bouwdelen behouden en/of restaureren.
- Wanneer de woonfunctie zou verdwijnen, de bewoning/ de woning zichtbaar houden door in ieder geval de bedstede, waterpomp en schoorsteen te behouden.
- Doordat er nog onzekerheden bestaan over het functioneren van het maalderijgebouw en daarbij de locatie van de machines en de gevelopeningen, is het aan te bevelen om hier nog extra onderzoek naar te verrichten.
- De Crossley-motor, die op stadsgas wordt aangedreven is uitermate zeldzaam. Het is aanbevelenswaardig om hier extra onderzoek naar te verrichten.

- Doordat in het verleden veel bouwsporen zijn uitgewist (uitgezonderd de eerste zolder) is het aan te bevelen bij aanpassingen de bouwsporen zichtbaar te laten.

7. BRONVERMELDING

Archieven

Regionaal Historisch Centrum Rijnstreek en Lopikerwaard, Woerden(RHCR)

- W001 Stad Woerden
 - Inv.nrs. 11, 39, 48, 149
- W002 Gemeentebestuur Woerden
 - Inv.nrs. 85, 821, 822
- W003 Gemeentebestuur Woerden
 - Inv.nrs. 1818, 1819, 2094, 3156
- W017 Transportakten Woerden
 - Inv.nrs. 62, 130,
- W054 Notarieel Archief
 - Inv.nrs. 45, 52, 58, 67, 70, 72, 8703, 8747, 8749, 8773G, 8792D, 8792E, 8792I, 3 [1908]
- W329 Hinderwetvergunningen Woerden, 1935-1990

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort (RCE)

- Korenmolen "De Windhond" te Woerden, monumentnr. 39309, dossier 378 en bouwtekeningen

Literatuur

Besten, J. den, G.J. Pouw en G. de Vries, *Nieuw Utrechts molenboek*, Utrecht 1991

Bicker Caarten, A., e.a., *Zuid-Hollands molenboek*, Alphen aan den Rijn 1965

'Blijft molen in toekomst behouden voor Woerden?', in: *Dagblad Rijn en Gouwe*, 18 september 1975

"De Windhond" 250 jaar. 1755-2005, folder, 2005

"De Windhond" al geruime tijd in de rouwstand', in: *Woerdense Courant*, 11 september 1982

"De Windhond" op ludieke wijze in gebruik genomen', in: *Woerdense Courant* [?], [datum?] 1986

Es, J.T. van en S. van Ginkel-Meester, *Woerden. Geschiedenis en architectuur*, Zeist 2000

'Gemeente kan korenmolen "De Windhond" kopen', in: *Dagblad Rijn en Gouwe*, 19 augustus 1976

'Molen Windhond waakt over Woerden', in: *Dagblad Rijn en Gouwe*, 7 december 1974

Plomp, N., *Woerden 600 jaar stad*, Woerden 1972

Streekarchief 'Rijnstreek' Woerden, ""De Windhond"" Woerden, Woerden z.j. [ca. 1987]

Internetbronnen (geraadpleegd 18 maart 2014)

-Nederlandse Molendatabase, www.molendatabase.nl/nederland (databasenr. 509)

-Vereniging De Hollandsche Molen, www.molens.nl (databasenr. 694)

- historische kaarten, www.watwaswaar.nl

Over daken, <http://berkela.home.xs4all.nl/daken/>

Over crossley motoren, www.oudemotoren.nl

Beeldbanken

Allemolens.nl

Geheugen van Nederland

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Wikipedia

Bijlage

De type beplanting op het erf.

	Naam	Omtrek in cm
1	De Pyrus "Dirkjes peer"	106
2	Aesculus hippocastanum, witte paardenkastanje	231
3	Acer Pseudoplatanus, esdoorn	184
4	Franxinus Exelsior, es	180
5	Robinia Pseudoacacia, acacia	301
6, 7, 8	Tilia Euchlora, lindes	179
9	Aesculus Hippocastanum, witte paardenkastanje	253
10	Tilia Euchlora, leilindes	90
11per	Pyrus, peer	54
12per	Pyrus, peer	51
13ap	Malus, appel	41
14	Meidoorn	116
15	Pyrus, peer	83,5

Jaar	Wat
1755	Molen gebouwd
1861	Molen verkocht, woning in molen
1876	Jan Hoogendoorn wordt eigenaar
1877	De bouw van bijgebouwen met stoommachine
1901	De stoommachine wordt vervangen voor gasmotor
1977	De molen verkocht aan gemeente Woerden
1978/1979	Eerste grondige restauratie, stelling, kap, wieken
1984	2 ^{de} restauratie vloeren en woning
2004	Nieuw gevlucht
2011	De heer van Krieken verhuisd uit de molen

ⁱ De Windhond Woerden (ca. 1987), p. 1.

ⁱⁱ Plomp (1972), p. 79.

ⁱⁱⁱ De Windhond Woerden, p. 1.

^{iv} Ibid., p. 1; 6.

^{vv} RHCR, W001, inv.nr. 149, twee vermeldingen.

^{vi} De Windhond Woerden (ca. 1987), p. 3. De betreffende akte van indemniteit werd niet gevonden. Wel is er een akte van indemniteit voor een Jan Pieterse Welle, gedateerd 4 januari 1738. RHCR, W001, 310-I, nr. 118.

^{vii} www.allelimburgers.nl.

^{viii} RHCR, W017, inv.nr. 62, f 50v, 1 november 1742.

^{ix} Ibid., inv.nr. 130, f140v, 21 juli 1744 en .

^x De namen werden ook gespeld als Wellen en Kelling(s)/Kellens./Kellinkx.

^{xi} Er werd gezocht in RHCR, W001, inv.nrs. 11, 38, 49 en 149.

^{xii} *De Windhond Woerden* (ca. 1987), p. 4.

^{xiii} Ook geschreven als: Peeter, Peter, Pieter; Van Weert/Weerd/Waard.

^{xiv} RHCR, W017, inv.nr. 62, nr. 3766, f 58v, 29 april 1762.

^{xv} Ibid., f 77v, 16 september 1762.

^{xvi} RHCR, W001, inv.nr. 310-I, nr. 485, akte van indemniteit 24 augustus 1756. Een Akte van Indemniteit (ook akte van cautie, borgtocht, ontlastbrief of borgbrief genoemd) was een verklaring van de diaconie of het gerecht van de plaats van herkomst van nieuwe ingezetenen, dat deze de eventueel noodzakelijke bijdrage in de kosten van levensonderhoud voor hen zouden betalen. Het was in een in de achttiende eeuw veelvoorkomende akte, om de toestroom van armen naar de stad te voorkomen. Van de Weerd's akte werd afgegeven door de stad Bilzen (België).

^{xvii} [Www.allelimburgers.nl](http://www.allelimburgers.nl), DTB Bilzen, B2158, huwelijk 8 april 1724.

^{xviii} RHCR, W017, inv.nr. 62, nr. 12, 17 september 1762. De hierin genoemde Johannes Theelen was de schoonzoon van Anna Francisca Kellens. Hij treedt op als zaakwaarnemer, en is niet zoals in andere literatuur vermeld eigenaar van de helft van de molen.

^{xix} RHCR, W017, inv.nr. 67, f 397v, 24 augustus 1769.

^{xx} RHCR, W054, inv.nr. 8749, nr. 29, 9 maart 1810.

^{xxi} *De Windhond Woerden*, p. 4.

^{xxii} RHCR, W017, inv.nr. 8792E, nr. 54, transportakte 4 mei 1829. RHCR, W054, inv.nr. 8792-D, nr. 163.

^{xxiii} Het Utrechts Archief, 481, inv.nr. 499, aktenr. 95, 21 augustus 1851.

^{xxiv} RHCR, W054, inv.nr. 52, nr. 1816, 9 november 1861.

^{xxv} *De Windhond Woerden*, p. 4.

^{xxvi} RHCR, W002, inv.nr. 1046, (nr. 7, oud 86), Register van verleende Hinderwetvergunningen tussen 1875-1880.

^{xxvii} RHCR, W054, inv.nr. 70, nr. 6060, 28 oktober 1879. Zonder tekeningen.

^{xxviii} 'Molen Windhond waakt over Woerden'.

^{xxix} RHCE, W003, inv.nr. 2094, correspondentie 18 januari en 8 maart 1901.

^{xxx} RCE, monumentnr. 39309, map 378, 1965-1979, brief 24 februari 1962.

^{xxxi} Ibid., notulen 17 december 1965.

^{xxxii} Ibid., correspondentie 1969.

^{xxxiii} RCHR, W003, inv.nr. 1819, facturen december en november 1970.

^{xxxiv} RCE, monumentnr. 39309, map 378, 1965-1979, factuur 1976.

^{xxxv} RHCR, W003, inv.nr. 2094, verslag 26 november 1975 en volgende stukken.

^{xxxvi} RHCR, W003, inv.nr. 1819, akte 27 januari 1977.

^{xxxvii} RCE, monumentnr. 39309, map 378, 1980-1989.

^{xxxviii} RHCR, W003, inv.nr. 2120.

^{xxxix} RCE, monumentnr. 39309, map 378, 1980-1989, bestek en werkverslagen.

^{xl} 'De Windhond op ludieke wijze in gebruik genomen', in: *Woerdense Courant* [?], [datum?] 1986.

^{xli} RCE, monumentnr. 39309, map 378, verslag 26 november 1975.